

ІСТОТНІ ПИТАННЯ ПОЛІТИК: БІБЛІОТЕКИ

Аналітична записка

2024

10.70719/respol.2025.12

Вступ: Цілі та методологія	3
Резюме	6
Розділ 1. Бібліотечна система України	8
1.1 Структура бібліотечної системи.....	8
1.2 Заінтересовані сторони та вигодонабувачі бібліотечної системи.....	18
Розділ 2. Інформація про підготовку аналітичної записки	19
2.1 Над цією аналітичною запискою працювали.....	19
2.2 Ця аналітична записка підготована на основі.....	20
2.3 Респондентки глибинних інтерв'ю.....	21
Розділ 3. Істотні питання політики	24
3.1 Загроза втрати об'єктів документальної спадщини.....	24
3.2 Зниження кадрового потенціалу бібліотек.....	29
3.3 Незадовільний стан формування бібліотечних фондів.....	33
3.4 Низький рівень матеріально-технічного забезпечення та IT-інфраструктури.....	44
3.5 Безсистемне скорочення мережі публічних бібліотек.....	48
Розділ 4. Поточні політики	54
Висновки	60

Цілі та методологія

Ця аналітична записка розроблена в рамках проєкту [RES-POL](#) (Rapid Expert Support for Culture and Media Policies in Ukraine), що здійснює «Центр “Регіональний розвиток”» **Агенції економічного розвитку [PPV](#)** за фінансової підтримки **Європейського Союзу**.

Ця аналітична записка підготовлена агенцією «прото продукція» на замовлення громадської спілки «Центр “Регіональний розвиток”» у співпраці з громадською організацією «Інша Освіта».

Проєкт RES-POL має на меті посилити функціональну спроможність **Міністерства культури та стратегічних комунікацій і його відомств (Українського інституту книги, Українського культурного фонду, Державного агентства України з питань мистецтв та мистецької освіти й Українського інституту національної пам’яті)** та посприяти процесові вступу України до Європейського Союзу, випрацювати політики.

Тривалість проєкту RES-POL – від січня 2024-го до червня 2025 року.

У фокусі проєкту RES-POL – чотири сектори (**Мистецтво та культура, Культурна спадщина, Креативні індустрії та Медіа**) і понад 20 підсекторів (індустрій та видів мистецької діяльності). Окремо RES-POL розглядає **10 істотних питань розвитку культури** (конкурентна оплата праці, ефективність державних підприємств у сфері культури, фінансування креативних індустрій, моделі фінансування культурних послуг, громади та культурна спадщина, інтеграція з ЄС та культурна політика тощо).

Методологія проєкту передбачає:

- **Визначити істотні питання політики в секторах та підсекторах і описати їх в аналітичних записках та базових звітах;**
- **Проаналізувати 10 істотних питань розвитку культури у фокусі проєкту й описати їх у базових звітах;**
- **Напрацювати й описати у стратегічних брифах пропозиції політик щодо істотних питань секторів та 10 істотних питань розвитку культури;**
- **Розробити секторальні стратегії і операційні програми для секторів у фокусі проєкту та дорожні карти їх втілення;**

- Випрацювати зміни до кількох нормативно-правових актів та/або розробити концепції пілотних проєктів, щоб впровадити створені у проєкті політики;
- Проаналізувати європейський досвід планування та впровадження політик, оцінити деякі політики у сфері культури в Україні та оцінити інституційну спроможність відомств у сфері управління Міністерства культури та інформаційної політики.

Проєкт RES-POL активно залучає заінтересовані сторони на всіх етапах розроблення політик. Інформація про напрацювання проєкту доступна на сторінці [RES-POL у Facebook](#).

Мета цієї аналітичної записки – визначити істотні питання політики підсектору «Бібліотеки» із сектору «Мистецтво».

Істотні питання політики – це виклики та проблеми, з якими стикаються заінтересовані сторони, які заважають розвиткові підсектору і щоб розв'язати які, можливо, необхідне втручання на рівні держави.

Методологія підготовки аналітичної записки передбачала:

- Провести кабінетне дослідження аналітичних матеріалів про стан та динаміку розвитку підсектору;
- Провести глибинні інтерв'ю із заінтересованими сторонами (учасниками ринку, представниками екосистем та середовищ, дотичними державними установами та організаціями);
- Визначити та описати істотні питання політики;
- Створити публічну фокус-групу, щоб представити визначені істотні питання політики;
- Опитати заінтересовані сторони, щоб верифікувати та ранжувати істотні питання політики;
- Підготувати рекомендації для подальшого розроблення політик, які розв'язуватимуть визначені істотні питання.

Авторки аналітичної записки

Оксана Бруй – заступниця генерального директора Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, президентка ВГО «Українська бібліотечна асоціація», голова Наглядової ради Українського інституту книги, кандидатка наук із соціальних комунікацій;

Світлана Кравченко – завідувачка науково-методичного відділу Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого;

Наталія Розколупа – заступниця генерального директора Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, заслужена працівниця культури України;

Рецензенти аналітичної записки:

Ольга Дятел – ключова експертка сектора Мистецтво та культура RES-POL;

Володимир Воробей – керівник групи ключових експертів RES-POL;

Галина Григоренко – експертка з питань узгодження політик проєкту RES-POL;

Літературна редактування – Анна-Марія Волосацька;

Дизайн – Леся Лоїк;

Верстка – Оля Мацьків, Богдана Давидюк.

Команда проєкту висловлює щирі подяки усім представницям та представникам сектору, які взяли участь в опитуванні та глибоких інтерв'ю, за їхній час, готовність говорити про проблеми та спільно шукати їх вирішення.

При цитуванні тексту цієї аналітичної записки (повністю чи частково) необхідне пряме використання першоджерела з посиланням на нього.

Зміст цієї аналітичної записки є відповідальністю Громадської спілки «Центр “Регіональний розвиток”» і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу.

Резюме

У міжнародно-правових актах, законодавстві та реалізації державної політики в зарубіжних країнах, зокрема в ЄС, бібліотекам відводиться важлива роль як інституціям, що сприяють розбудові читаючого, мислячого та освіченого суспільства, утвердженню демократії, збереженню національної пам'яті.

Українське законодавство також закріпило відповідну місію бібліотек, зобов'язує державу та органи місцевого самоврядування реалізовувати державні та місцеві програми розвитку бібліотечної справи.

Однак фактично більшість норм законодавства мають декларативний характер та на практиці не втілюються.

Бібліотечна система має низку серйозних проблем, які виникли та не вирішувалися десятиліттями, а з початком повномасштабного вторгнення Росії лише загострилися.

За висновками фахівців Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого як головного методичного центру публічних бібліотек, представників Української бібліотечної асоціації та респондентів глибинних інтерв'ю **основними проблемами бібліотечного сектору є:**

1. Загроза втрати об'єктів документальної спадщини:

- 1.1** Неналежний стан збереження об'єктів документальної спадщини;
- 1.2** Обмеженість доступу громадян до об'єктів документальної спадщини;
- 1.3** Відсутність обліку книжкових пам'яток.

2. Зниження кадрового потенціалу бібліотек:

- 2.1** Низький рівень оплати праці бібліотекарів при високих вимогах до професійної компетентності та рівня освіти;
- 2.2** Незадовільний рівень фахової освіти;
- 2.3** Низький рівень оплати праці та небажання молоді обирати бібліотечну професію та загалом працювати в бібліотеках.

- 3. Незадовільний стан формування бібліотечних фондів.**
- 4. Низький рівень матеріально-технічного забезпечення та IT-інфраструктури:**
 - 4.1** Невідповідність будівель бібліотек вимогам щодо зберігання фондів та обслуговування користувачів (інклюзивність та безбар'єрність);
 - 4.2** Відсутність технічних засобів для належної організації роботи бібліотек та обслуговування користувачів;
 - 4.3** Відсутність в українських бібліотек спеціального програмного забезпечення для автоматизації бібліотечних процесів.
- 5. Відновлення роботи бібліотек на деокупованих територіях.**
- 6. Безсистемне скорочення мережі публічних бібліотек.**

Ці проблеми призвели до кризового становища вітчизняної бібліотечної галузі.

Основні причини цього:

- 1.** Багаторічне ігнорування центральними органами виконавчої влади у сфері культури своїх функцій щодо реалізації державної бібліотечної політики;
- 2.** Постійна реорганізація центральних органів виконавчої влади у сфері культури (2005-2010 – Міністерство культури і туризму України; 2011-2019 – Міністерство культури України; 2019-2020 – Міністерство культури, молоді та спорту України; від 2020-го – Міністерство культури та інформаційної політики України);
- 3.** Постійна зміна персоналу, відповідального за формування та реалізацію бібліотечної політики в центральних органах виконавчої влади у сфері культури;
- 4.** Втрата інституційної пам'яті внаслідок ліквідації Міністерства культури України у 2019 році;
- 5.** Системне недофінансування бібліотечної галузі.

Розділ 1. Бібліотечна система України

1.1 Структура бібліотечної системи

Бібліотека – інформаційний, культурний, освітній заклад (установа, організація) або структурний підрозділ, що має упорядкований фонд документів, доступ до інших джерел інформації та головним завданням якого є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки (Стаття 1 [Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу»](#), ДСТУ ISO 2789:2016 (ISO 2789:2013, IDT) «Інформація та документація. Міжнародна бібліотечна статистика»).

Бібліотеки посідають важливе місце у системі інституцій, що працюють на демократію, розвиток суспільства знань, збереження національної пам'яті.

У більшості країн Європи парламенти ухвалили спеціальні закони, що регулюють бібліотечну сферу, а у деяких країнах є кілька таких законів.

Різні міждержавні інституції це питання також відображають в актах, що стосуються сфери культури.

Варто навести приклади кількох документів, що акцентують увагу на значенні бібліотек:

1. [Резолюція Європейського парламенту А4-0248/1998 про роль бібліотек у сучасному світі](#), у якій, зокрема, наголошено на необхідності долучати бібліотеки до стратегій Європейського Союзу з питань інформування суспільства, до планів і програм з питань культурної, змістової, освітньої та інформаційної політик й до бюджетних рішень як одні з найважливіших інституцій, які надають доступ до знань і культури.

У цьому документі також рекомендовано державам-членкиням Європейського Союзу:

- долучити бібліотеки до відповідних стратегій, планів, програм та бюджетів;

- розробити відповідні заходи, щоб дати бібліотекам змогу відігравати активну роль у забезпеченні доступу до інформації та поширенні знань;
- забезпечити національне фінансування програм оцифрування та збереження власних матеріалів, щоб зберегти цю культурну спадщину для майбутніх поколінь у формі, яка зробить її доступною для якомога більшої кількості людей і яку завдяки єдиним стандартам також можна буде використовувати за кордоном;
- забезпечити всі типи бібліотек сучасним обладнанням, зокрема під'єднати до інтернету, надати достатнє фінансування, щоб допомогти бібліотекам і далі відповідати викликам, з якими стикаються громадяни інформаційного суспільства, а також враховувати витрати, пов'язані з оплатою ліцензій, що стосується електронних документів, які набувають все більшого поширення;
- пропонувати базові послуги публічних бібліотек, такі як надання власних бібліотечних матеріалів і дозвіл на використання довідкових робіт, безкоштовно, як це рекомендовано в Маніфесті публічних бібліотек ЮНЕСКО, оскільки бібліотеки мають бути доступними для всього населення.

2. Рекомендації CM/REC(2023)3 Ради Європи / EBLIDA щодо бібліотечного законодавства та політики в Європі. Перші рекомендації ухвалено ще 2000 року, їх використовує більшість країн-членкинь Ради Європи у процесі розроблення бібліотечного законодавства.

Новий документ зосереджений на таких головних моментах, які мають бути відображені у відповідних нормативно-правових актах:

- відкритий доступ до інформації та розвиток демократичного суспільства;
- доступ до бібліотек надавати безоплатно всім громадянам;
- бібліотечні фонди мають бути на різних носіях інформації та охоплювати ядро основних матеріалів і послуг, що фінансуються із державних коштів та надаються у безоплатне користування;
- національні меншини мають бути забезпечені матеріалами їхньою рідною мовою, а в бібліотечних фондах мають бути матеріали про культуру національних меншин;

- бібліотечні приміщення мають бути комфортними для користувачів;
- бібліотеки створені як інклюзивні установи, тому мають бути безпечними місцями для всіх меншин. Для них слід розробляти спеціальні програми боротьби з будь-якою дискримінацією за ознакою статі, гендерної ідентичності чи самовираження;
- органи влади на національному та місцевому рівнях мають розглядати питання про розвиток бібліотечних послуг в рамках національної інформаційної політики;
- бібліотеки мають фінансувати переважно органи державної влади та місцевого самоврядування;
- органи влади та місцевого самоврядування мають нести відповідальність за те, щоби фінансування бібліотек передбачало і видатки на розвиток нових технологій.

В Україні бібліотеки відповідно до Статті 6 [Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу»](#) поділяють за значенням та призначенням.

За значенням виокремлюють такі бібліотеки:

- Всеукраїнські загальнодержавного значення (національні, державні);
- Республіканські (Автономної Республіки Крим);
- Обласні;
- Районні (припинили своє існування під час реформи децентралізації: передані до комунальної власності територіальних громад, а за рішеннями ОМС (органів місцевого самоврядування) їх або ліквідували, або реорганізували, приєднавши до інших бібліотек, але частина з них збереглася, набувши статусу селищних або міських);
- Міські, селищні, сільські.

За призначенням бібліотеки поділяють на:

- Публічні (загальнодоступні), серед інших – спеціалізовані для дітей, юнацтва, осіб з фізичними порушеннями;

- Спеціальні (академії наук, науково-дослідних установ, навчальних закладів, підприємств, установ, організацій).

За формою власності:

- Переважна більшість бібліотек перебуває у комунальній власності (всі публічні бібліотеки, окрім 6-ти публічних бібліотек сфери управління МКІП та бібліотек Українського товариства сліпих (УТос), більшість спеціальних бібліотек), є сферою управління органів місцевого самоврядування та утримуються за рахунок місцевих бюджетів;
- У державній власності перебувають 6 публічних бібліотек сфери управління МКІП, з яких 4 мають статус національних і 2 – державних; частина спеціальних бібліотек (4 національні, 3 державні, бібліотеки – структурні підрозділи державних закладів освіти, науки тощо), і їх фінансують з державного бюджету;
- У приватній власності перебувають бібліотеки УТос (зараховують до публічних), бібліотеки – структурні підрозділи приватних закладів освіти тощо.

Сукупність бібліотек, які виокремлюють за певними ознаками (належність до конкретної території, засновника, галузі, призначення тощо), утворюють бібліотечну мережу. В Україні є кілька таких мереж: публічних, НАН України та галузевих академії наук, закладів вищої освіти, шкільних тощо.

Відповідно до Статті 1 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», разом вони становлять бібліотечну систему України.

Особливе місце в цій системі займають **національні бібліотеки**.

Національна бібліотека – це бібліотека, яка несе відповідальність за придбання і збереження копій всіх відповідних документів у країні, в якій бібліотека знаходиться (ISO 2789:2022, IDT; ДСТУ ISO 2789:2016 “Інформація та документація. Міжнародна бібліотечна статистика”).

Інші специфічні **функції** цього виду бібліотек:

- Створює національну бібліографію;

- Зберігає і постійно оновлює великі й репрезентативні колекції зарубіжної літератури, і документи про країну також;
- Діє як національний бібліографічно-інформаційний центр;
- Формує зведені каталоги;
- Контролює адміністрації інших бібліотек і / або сприяє розвитку співробітництва;
- Координує наукові дослідження і розроблення сервісів тощо.

У більшості країн Європи функціонує одна національна бібліотека. Але є досить багато держав із кількома такими установами. При цьому їхні функції розмежовані, а працюють вони скоординовано.

В Україні поки що є 8 національних бібліотек:

- **Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого** (заклад культури, публічна бібліотека, координує діяльність та є методичним центром публічних бібліотек України, перебуває у сфері управління МКІП);
- **Національна бібліотека України для дітей** (заклад культури, публічна бібліотека, координує діяльність та є методичним центром спеціалізованих публічних бібліотек для дітей, перебуває у сфері управління МКІП);
- **Національна історична бібліотека України** (заклад культури, публічна бібліотека, є методичним центром з питань бібліотечного краєзнавства для публічних бібліотек України, перебуває у сфері управління МКІП);
- **Одеська національна наукова бібліотека** (заклад культури, публічна бібліотека, перебуває у сфері управління МКІП);
- **Національна бібліотека України імені В. Вернадського** (наукова установа, спеціальна бібліотека, координує діяльність та є методичним центром бібліотек НАНУ, перебуває у сфері управління Національної академії наук України);
- **Національна бібліотека України імені В. Стефаника** (наукова установа, спеціальна бібліотека, перебуває у сфері управління Національної академії наук України);

- **Національна наукова медична бібліотека України** (заклад культури, спеціальна бібліотека, координує діяльність та є методичним центром медичних бібліотек, перебуває у сфері управління Міністерства охорони здоров'я України);
- **Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України** (наукова установа, спеціальна бібліотека, координує діяльність та є методичним центром аграрних бібліотек, перебуває у сфері управління Національної академії аграрних наук України).

На відміну від інших країн світу, в Україні відсутні і координування діяльності національних бібліотек, і розподіл повноважень між ними. Частина з цих установ мають статус національної без виконання відповідних повноважень. Також не існує однієї головної бібліотеки, яка координує функціонування бібліотечної системи в Україні.

Важливим сегментом бібліотечної сфери є **публічні бібліотеки**.

Публічна бібліотека – це загальна бібліотека, відкрита для громадськості (навіть якщо її послуги насамперед призначені для певної частини населення, яку потрібно обслуговувати, наприклад, дітей, людей із порушеннями зору або пацієнтів лікарень) і яка обслуговує все населення країни або місцевої громади й зазвичай її фінансують з публічних коштів (ДСТУ ISO 2789:2016 «Інформація та документація. Міжнародна бібліотечна статистика»). Її основні послуги безкоштовні.

Загальноприйняті у світі фундаментальні засади, що стосуються публічної бібліотеки, викладені в [Маніфесті ІФЛА / ЮНЕСКО про публічні бібліотеки, 2022 року](#):

- Публічна бібліотека – місцевий центр інформації, у якому користувачі можуть здобути різнобічні знання;
- Публічна бібліотека надає послуги на основі рівного доступу, незалежно від віку, раси, статі, релігії, національності, мови, соціального статусу;
- Бібліотечні фонди і послуги повинні охоплювати всі види засобів інформації, сучасні технології та традиційні методи;

- Публічна бібліотека має забезпечувати високу якість послуг і враховувати потреби місцевої громади;
- Фонди та послуги не повинні підлягати ідеологічній, політичній чи релігійній цензурі, а також комерційному тиску.

Такі бібліотеки є основними в усіх країнах Європи, їхню діяльність часто регулюють спеціальні закони про публічні бібліотеки (Велика Британія, Норвегія, Фінляндія, Ірландія).

Зазвичай вони перебувають у комунальній власності і їх утримують за кошти відповідної громади. До того ж у багатьох європейських країнах держава додатково фінансує публічні бібліотеки (напрямую або через органи місцевого самоврядування) через систему субсидій, субвенцій, грантів. Як правило, асигнування із державного бюджету спрямовують на закупівлю друкованих та електронних видань, технічне оснащення, програмне забезпечення та будівництво нових чи реконструкцію вже існуючих бібліотечних будівель.

У Латвії додаткове фінансування публічні бібліотеки можуть отримати через проєкти Міністерства культури ([наприклад, 2024 року в бюджеті міністерства передбачені кошти на поповнення фондів публічних бібліотек](#)) та Фонд державного культурного капіталу (VKKF).

У Польщі затверджено [Національну програму розвитку читання 2.0](#). Її прийняла Рада міністрів Польщі на 2021–2025 роки, щоб покращити ситуацію із читанням через посилення ролі публічних, шкільних і педагогічних бібліотек як місцевих центрів суспільного життя, що є центром доступу до культури і знання. Запланований бюджет Програми на 2021–2025 роки становить майже 1,1 млрд злотих, у тому числі 635 млн злотих із державного бюджету. Кошти переважно виділяють органи місцевого самоврядування на умовах співфінансування (субсидії) на закупівлю книжок, щоб поповнити фонди публічних бібліотек, на реконструкцію будівель та зведення публічних бібліотек, розвиток інформаційних технологій, заходи із популяризації читання.

У Великій Британії [Фонд інвестицій в культуру \(CIF\)](#) розподіляє кошти, які виділив переважно Департамент культури, медіа та спорту (DCMS). Він складається із трьох окремих фондів: Фонду розвитку культури (CDF), Фонду розвитку музеїв (MEND) і [Фонду удосконалення бібліотек \(LIF\)](#). Наприклад, LIF фінансує місцеві проєкти з

модернізації бібліотечних будівель та розвитку технологій (серед іншого – оцифрування документів, придбання програмного забезпечення, комп'ютерів). Необхідно зауважити, що отримувачами грантів від цього фонду є органи місцевого самоврядування, які реалізують проєкти публічних бібліотек.

В Україні у 2018–2021 роках діяла державна [Програма поповнення фондів публічних бібліотек, яку реалізовував Український інститут книги](#). Однак щороку фінансування на цю програму зменшували: від 114,4 млн грн 2018-го до 48,361 млн грн у 2021 році. Відповідно з кожним роком реалізації Програми зменшувалась і кількість бібліотек, які отримували книжки за Програмою (1370 – 2018-го, 1095 – 2019-го, 603 – 2020-го та 616 – 2021-го). Навіть у 2018 році, коли фінансування Програми було найвищим, літературу отримали лише 3,9 % публічних бібліотек (загальна кількість публічних бібліотек у 2018 році – 15 656). Від 2022 року Програма не фінансується.

В Україні мережа публічних бібліотек наразі має трирівневу структуру:

- Шість бібліотек сфери управління МКІП, з яких 4 мають статус національної (координують функціонування окремих сегментів мережі публічних бібліотек та є методичними центрами);
- Обласні універсальні наукові бібліотеки (головні бібліотеки регіонів), обласні бібліотеки для дітей, юнацтва;
- Сільські, селищні, міські бібліотеки.

За даними офіційної статистики (відповідно до наказу МКІП від 04.04.2023 № 154 «[Про подання статистичних та адміністративних даних](#)» її збирає та опрацьовує Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого, НБУ ім. Ярослава Мудрого), на початок 2024 року в Україні налічували **12 908** бібліотечних закладів цього виду. Зокрема:

- Публічних бібліотек – **3 658**;
- Відокремлених структурних підрозділів публічних бібліотек (філій) – **7 865**;
- Бібліотек – структурних підрозділів інших закладів культури (закладів культури клубного типу, центрів культурних послуг) – **918**;
- Публічно-шкільних бібліотек – **200**;

- Відокремлених структурних підрозділів публічно-шкільних бібліотек (філій) – 267.

Мережа цих бібліотек постійно скорочується (докладніше про це – у розділі [3.5 Безсистемне скорочення мережі публічних бібліотек](#)), що призводить до збільшення кількості жителів України, які не мають доступу до бібліотечних послуг. Дані бібліотечної статистики містять інформацію про діяльність бібліотек, які перебувають на підконтрольній Україні території.

Під час створення аналітичної записки виявлена проблема із збиранням статистичних даних по бібліотеках. Інформацію про базову мережу закладів культури збирає й оприлюднює Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти, а інформацію для державної статистики про бібліотеки збирає НБУ імені Ярослава Мудрого. Дані обох джерел відрізняються.

Окремими типами публічних бібліотек є **бібліотеки для дітей, юнацтва та людей з порушенням зору**

На початку 2024 року [офіційна статистика](#) зафіксувала **607 бібліотек для дітей, 36 – для юнацтва та 14 – для дітей і юнацтва**. Кількість цих бібліотек, як і публічних загалом, також скорочується (початок 2014 року – разом **15 981** публічна бібліотека, у т. ч. **941** – для дітей, юнацтва). А бібліотеки для юнацтва протягом кількох наступних років будуть приєднані до інших публічних бібліотек, оскільки нині МКІП реорганізовує Державну бібліотеку України для юнацтва, приєднуючи її до Національної бібліотеки України для дітей. Це стане поштовхом для органів місцевого самоврядування, у власності яких є бібліотеки для юнацтва, вчинити подібно.

Варто зазначити, що мережа бібліотек для юнацтва була створена ще в СРСР у 70-х роках ХХ століття та досі існує в Україні. Подібної практики, окрім країн колишнього СРСР, у світі немає.

Мережа бібліотек Українського товариства сліпих наразі налічує 23 заклади.

Окремо варто приділити увагу **спеціальним бібліотекам**, зокрема **бібліотекам закладів освіти**.

Наприклад, кількість бібліотек закладів вищої освіти відповідає кількості цих закладів. Згідно з даними [Державної служби статистики України на кінець 2023-го в Україні функціонувало 314 ЗВО усіх форм власності \(на кінець 2020-го – 515\)](#).

Ці бібліотеки мають статус структурних підрозділів ЗВО і їхнє основне завдання – інформаційне забезпечення навчального процесу та наукової діяльності відповідного закладу вищої освіти. Вимоги до організації роботи вказаних бібліотек закріплено в [Ліцензійних умовах провадження освітньої діяльності, затверджених постановою КМУ від 30.12.2015 № 1187](#).

Наразі вони є найбільш ресурсно та технічно забезпеченими порівняно з іншими типами бібліотек.

Шкільні бібліотеки є структурними підрозділами закладів загальної середньої освіти та покликані інформаційно забезпечувати навчально-виховний процес. Їхня кількість відповідає кількості загальноосвітніх закладів. [На кінець 2023-го в Україні функціонувало 12,7 тисячі закладів загальної середньої освіти \(на кінець 2020-го – 14,9 тисячі\)](#). Вимоги до організації роботи шкільних бібліотек також визначено в зазначених вище Ліцензійних умовах провадження освітньої діяльності.

Про важливість цих бібліотек задля забезпечення рівної та інклюзивної освіти наголошено в [Маніфесті ІФЛА / ЮНЕСКО про шкільні бібліотеки, 2021](#).

Бібліотечний сектор України має низку істотних проблем, які не розв'язували десятиліттями. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну лише загостило їх, створивши загрози існуванню самих бібліотек як суспільних інститутів, що реалізують право громадян на вільний доступ до інформації, знань, залучення до цінностей національної та світової культури, науки та освіти, що зберігають у бібліотеках.

1.2 Заінтересовані сторони та вигодонабувачі бібліотечної системи

Заінтересованими сторонами бібліотечної системи є:

- Органи влади різних рівнів (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, і МКІП також, місцеві державні адміністрації);
- Органи місцевого самоврядування;
- Підприємства, установи, організації, у складі яких функціонують бібліотеки як структурні підрозділи;
- Працівники бібліотек;
- Користувачі бібліотек.

Вигодонабувачами є користувачі бібліотек. (Але в широкому розумінні вигодонабувачами можуть бути й усі перелічені заінтересовані сторони).

Розділ 2. Інформація про підготовку аналітичної записки

2.1 Над цією аналітичною запискою працювали:

Наталія Розколупа, заступниця генерального директора Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, заслужена працівниця культури України (2015). Авторка понад 30 праць із питань діяльності публічних бібліотек. Розробляла проєкти 9 нормативно-правових актів, Стратегії розвитку читання до 2032 року «Читання як життєва стратегія». Стаж роботи в бібліотеках різного рівня – приблизно 30 років. В НБУ ім. Ярослава Мудрого – від кінця 2004.

Світлана Кравченко, завідувачка науково-методичного відділу Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого. Членкиня Президії ВГО «Українська бібліотечна асоціація». Стаж роботи у бібліотеці – 27 років.

Оксана Бруй, заступниця генерального директора Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, президентка ВГО «Українська бібліотечна асоціація», голова Наглядової ради Українського інституту книги, кандидатка наук із соціальних комунікацій. Авторка двох відкритих онлайн-курсів для бібліотекарів (платформа «Відкритий університет майдану»), майже 40 робіт з різних питань діяльності бібліотек, у тому числі навчальних програм, практичних посібників та методичних рекомендацій. Брала участь у розробленні Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України», Стратегії розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія», Національного плану щодо відкритої науки (2022–2030 рр.), проєктів інших нормативно-правових актів. Стаж роботи – понад 30 років в університетських та національних бібліотеках:

2.2 Ця аналітична записка підготована на основі:

- **Досліджень НБУ імені Ярослава Мудрого останніх років** («Стан фондів публічних бібліотек України» (2022), «Читання під час війни: інтереси, потреби, можливості» (2023), «Стан публічних бібліотек України в умовах російської збройної агресії» (2022));
- **Даних Електронної системи моніторингу базової мережі публічних бібліотек (ЕСMaP)** – база даних, яка містить персоніфіковані статистичні звіти публічних бібліотек України, починаючи зі звітів за 2014 рік. ЕСMaP – спільний проєкт, який реалізували Міністерство культури та інформаційної політики України, [Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого](#) та за сприяння [програми «Бібліоміст»](#) IREX (Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів). Ця база даних є службовою, оскільки відповідно до норми ЗУ «Про офіційну статистику» первинні статистичні дані належать до конфіденційної інформації (статті 29–32);
- **Аналізу статистичних даних;**
- **Аналітичних матеріалів із різних питань функціонування бібліотек**, створених у процесі діяльності НБУ імені Ярослава Мудрого протягом 2022-го – початку 2024 року;
- **10 глибинних інтерв'ю** (список надано нижче).

2.3 Респондентки глибинних інтерв'ю:

№	Ім'я та прізвище	Місце роботи	Посада	Інформація про професійну діяльність
1	Тетяна Остапенко	Національна наукова медична бібліотека України (м. Київ)	в.о. генерального директора	Бібліотекарка з понад 50-річним стажем роботи. Усе своє професійне життя присвятила Національній науковій медичній бібліотеці України. Очолює її понад 5 років. ННМБУ – провідна науково-інформаційна установа у сфері охорони здоров'я, система фондів літератури медико-біологічного спрямування, національне книгосховище колекції видань медичного профілю (понад 1 млн 600 тис. примірників 35 мовами світу). Бібліотека забезпечує доступ до світових інформаційних ресурсів і на основі впровадження новітніх технологій забезпечує інформаційні потреби всіх категорій спеціалістів галузі охорони здоров'я, а також спеціалістів суміжних галузей знань. Перебуває у сфері управління Міністерства охорони здоров'я України.
2	Аліса Косій	Публічна бібліотека-ка Снігурівської міської ради (місто Снігурівка, Снігурівський район, Миколаївська область)	директорка	Бібліотекарка із 45-річним стажем. Спочатку очолювала Снігурівську Централізовану бібліотечну систему, а від 2020-го, після утворення Снігурівської територіальної громади, – Публічну бібліотеку міської ради, яка в населених пунктах громади має 15 філій. Перебуває у сфері управління Міністерства охорони здоров'я України.
3	Тетяна Колесникова	Наукова бібліотека Українського державного університету науки і технологій (м. Дніпро)	директорка	Бібліотекарка із 44-річним стажем, кандидатка наук із соціальних комунікацій, старша наукова співробітниця, із 2007 року очолювала науково-технічну бібліотеку Дніпровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна. Після об'єднання та перейменування кількох закладів вищої освіти в Дніпрі – директорка Наукової бібліотеки Українського державного університету науки і технологій. Від 2024 року очолює Секцію університетських бібліотек ВГО «Українська бібліотечна асоціація».
4	Олена Галета	Середня загальноосвітня школа I-III ступенів № 128 м. Києва	завідувачка бібліотеки	Бібліотекарка із 20-річним стажем. Працювала в бібліотеках різних типів та підпорядкувань. Від 2021 року – завідувачка шкільної

№	Ім'я та прізвище	Місце роботи	Посада	Інформація про професійну діяльність
				бібліотеки, яка є структурним підрозділом загальноосвітнього закладу освіти, який належить до комунальної власності територіальної громади міста Києва.
5	Алла Гордієнко	Національна бібліотека України для дітей (м. Київ)	генеральна директорка	Відома українська організаторка бібліотечної справи, кандидатка культурології, президентка Національної секції Міжнародної ради з дитячої та юнацької книги (UA_IBBY), президентка ГО «Українська асоціація працівників бібліотек для дітей», голова благодійної організації «Благодійний фонд розвитку Національної бібліотеки України для дітей», заслужений працівник культури України.
6	Марія Потеляхіна	Центральна спеціалізована бібліотека Українського товариства сліпих (м. Київ)	в. о. директора	Від 2002 року працює у Центральній спеціалізованій бібліотеці УТОС, від 2020-го очолила її. Основна діяльність – забезпечувати доступ до інформації особам із порушеннями зору. Сама має такі проблеми.
7	Світлана Моїсеєва	Луганська обласна універсальна наукова бібліотека	директорка	Бібліотекарка із 37-річним стажем. У 2017 році очолила Луганську обласну універсальну наукову бібліотеку, яка є двічі переміщеною після російської окупації (із Луганська до Старобільська у 2014 році, зі Старобільська до Черкас у 2022 році). Віцепрезидентка ВГО «Українська бібліотечна асоціація».
8	Тетяна Марченко	Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека ім. В. Отамановського	завідувачка науково-методичного відділу	У бібліотечній справі від 1979 року. Працювала у бібліотеках різних видів. Останні 22 роки – керівниця регіональної методичної служби для публічних бібліотек Вінницької області. Постійно відстежує інновації у роботі бібліотек, організовує заходи для бібліотекарів, підтримує методичний блог « <u>Бібліо-континент Вінниччина</u> », готує методичні матеріали.
9	Юлія Какуля-Данилюк	Капитолівська сільська бібліотека (с. Капитолівка, Ізюмський район, Харківська область)	завідувачка бібліотеки	У бібліотеці працює 9 років. За освітою вчителька української мови і літератури. Після деокупації Харківської області активно співпрацює з волонтерськими організаціями. Спрямовує зусилля на комплектування бібліотеки новими книжками, зокрема через український ПЕН. Має підтримку від зарубіжних донорів – нову техніку: ноутбуки, принтер, сканер.

№	Ім'я та прізвище	Місце роботи	Посада	Інформація про професійну діяльність
				Активно займається промоцією української книжки, бере участь у професійних заходах, і зарубіжних також.
10	Алла Соляник	Харківська державна академія культури	проректорка з наукової роботи, докторка педагогічних наук, професорка	Українська бібліотекознавчиня. Спеціалізується на вивченні питань формування бібліотечних фондів. Уже понад 30 років у Харківській державній академії культури викладає бібліотекознавчі дисципліни. Авторка понад 200 наукових і науково-методичних праць.

Розділ 3. Істотні питання політики

Основні проблеми бібліотечної сфери за ступенем їхньої істотності сьогодні такі:

1. Загроза втратити об'єкти документальної спадщини;
2. Зниження кадрового потенціалу бібліотек;
3. Незадовільний стан формування бібліотечних фондів;
4. Низький рівень матеріально-технічного забезпечення та IT-інфраструктури;
5. Безсистемне скорочення мережі публічних бібліотек.

3.1 Загроза втратити об'єкти документальної спадщини

Для кожної держави її документальна спадщина є відображенням національної пам'яті та самобутності. Вона сприяє визначенню її місця у глобальному співтоваристві.

Як зазначено в [Рекомендації ЮНЕСКО про забезпечення збереження та доступу до документальної спадщини](#), у тому числі в цифровій формі (2015), світова документальна спадщина має глобальну значущість; є предметом спільної відповідальності; потребує охорони та всебічного збереження в інтересах людства, обов'язково при належній повазі та визнанні культурних традицій і практик; повинна бути широко доступною без будь-яких обмежень завдяки можливостям багатократного використання; слугує засобом для розуміння соціальних, політичних, колективних, приватних аспектів історії, підтримки управлінських процесів і сталого розвитку.

Питання збереження документальної спадщини та надання доступу до її об'єктів має практичне втілення в низці і міжнародних (програма ЮНЕСКО «Пам'ять світу», «Світова цифрова бібліотека», європейська електронна бібліотека «Європіана» тощо), і національних проєктів переважної більшості країн світу.

Відповідно до **Статті 54** Конституції України держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність. А Закон України **«Про культуру»** гарантує громадянам право на доступ до культурних цінностей та культурних благ (Стаття 8).

Статтею 16 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» передбачено створення страхових копій особливо цінних і рідкісних документів та колекцій.

На реалізацію зазначених норм законодавства України були спрямовані [Програма збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 роки](#), затверджена постановою КМУ від 15.09.1999 № 1716, та [Державна цільова національно-культурна програма створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI»](#), затверджена постановою КМУ від 17.08.2011 № 956.

Однак жодна із вказаних державних програм не була реалізована через відсутність передбачених ними асигнувань.

Розпорядженням КМУ від 23.03.2016 № 219-р схвалено [Стратегію розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України»](#), завдання якої, зокрема:

- Забезпечити створення на загальнодержавному рівні умов для фізичного збереження цінних та рідкісних фондів у бібліотеках;
- Створити Державний реєстр національного культурного надбання у частині «Книжкові пам'ятки України»;
- Розробити, прийняти й виконати **Державну цільову програму створення Національної електронної бібліотеки**.
- Водночас до сьогодні реалізацію згаданої Стратегії не розпочато через відсутність фінансування.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну збільшило ризики цілковитої втрати і окремих унікальних документів, і цілих бібліотечних колекцій.

За даними [моніторингу «Стан публічних бібліотек України в умовах російської збройної агресії»](#), на кінець 2023 року частину своїх документних ресурсів втратили **415 бібліотек**, а жодного документа не збереглося в **134 бібліотеках**, з них: у **42** бібліотеках Донецької області, **33** – Харківської, **25** – Херсонської, по **13** – Миколаївської і Запорізької, **5** – Чернігівської, **2** – Київської, **1** – Житомирської.

Наразі з об'єктивних причин неможливо встановити точної кількості втрачених примірників видань у бібліотеках, що стали жертвами артилерійських і ракетних обстрілів, а також підтоплення / повного затоплення окремих територій у Херсонській і Миколаївській областях внаслідок підриву росіянами Каховської ГЕС.

Втім завдяки переліку публічних бібліотек України, що були зруйновані та не підлягають відновленню, та даним про них, зафіксованих в Електронній системі моніторингу базової мережі публічних бібліотек (служба база даних МКІП, адміністратор – НБУ імені Ярослава Мудрого), можемо припустити, що внаслідок повномасштабного російського вторгнення **на кінець 2023 року орієнтовно повністю втрачено 1 млн 505 тис.** примірників бібліотечного фонду, не враховуючи видань, втрачених унаслідок руйнування і пограбування Херсонської ОУНБ ім. Олеса Гончара.

Водночас Автономна Республіка Крим, місто Севастополь, майже вся територія Луганської та значні частини територій Херсонської, Запорізької та Донецької областей, по кілька населених пунктів Миколаївщини та Харківщини перебувають у тимчасовій окупації, що унеможлиблює точно порахувати кількість об'єктів документальної спадщини, втрачених під час бойових дій та окупації.

Загроза втратити об'єкти документальної спадщини в Україні має кілька складових:

- **Неналежний стан збереження об'єктів документальної спадщини.** Об'єкти документальної спадщини на аналогових носіях (пергамент, шкіра, папір тощо) поступово руйнуються під впливом чинників зовнішнього середовища. Щоб уповільнити деструктивні процеси, застосовують заходи консервації, стабілізації та реставрації документів.

Крім того, щоб зберігати такі об'єкти, необхідні спеціально облаштовані сховища із забезпеченням відповідного температурно-вологісного режиму.

Однак в Україні, на відміну від більшості країн світу, такі заходи держава не фінансує, вони є епізодичними й несистемними. Під загрозою повної руйнації наразі перебувають документи, надруковані наприкінці XIX – на початку XX століття. на папері з підвищеною кислотністю. Хоча у світі є низка технологій із нейтралізації кислотності паперу, які успішно застосовують бібліотеки, архіви та музеї по всьому світу ще з 70-х років XX століття, в Україні немає жодної технологічної лінії із стабілізування документів.

- **Обмежений доступ до об'єктів документальної спадщини.**

Як наголошено в уже згаданих вище Рекомендаціях ЮНЕСКО, одне із головних завдань державної політики у сфері документальної спадщини поряд із її збереженням – це надання доступу до неї широкому колу осіб на постійній основі й без будь-яких перешкод.

Це завдання сьогодні у світовій практиці вирішується шляхом надання відкритого доступу до оцифрованих об'єктів документальної спадщини через електронні бібліотеки – спеціальні інформаційно-комунікаційні системи.

У більшості країн ЄС реалізовано проекти не лише зі створення електронних локальних бібліотек (окремих організацій), а й бібліотек загальнодержавного статусу, що надають відкритий доступ з єдиної точки до об'єктів документальної спадщини, які зберігають в різних установах.

В Україні окремі інституції вже створили низку електронних бібліотек, що забезпечують зберігання та надання відкритого доступу до оцифрованих об'єктів документальної спадщини. Це, зокрема, електронна бібліотека [«Культура України»](#) та [Відкрита електронна бібліотека](#), які генерує Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого, електронна бібліотека [«Україніка»](#) Національної бібліотеки України імені В. Вернадського, [електронна бібліотека «Історична спадщина України»](#) Національної історичної бібліотеки України.

Водночас в Україні, на відміну від країн ЄС, відсутній інформаційний ресурс, який би забезпечував єдиний віддалений доступ до цифрових копій об'єктів документальної спадщини, які зберігають в різних установах.

- **Відсутність обліку книжкових пам'яток.**

І в документах ЮНЕСКО, і в актах вітчизняного законодавства, передбачено облікування об'єктів документальної спадщини.

Це, зокрема, Закони України **«Про культуру»**, **«Про бібліотеки і бібліотечну справу»**, **«Про Національний архівний фонд та архівні установи»**, **«Про музеї та музейну справу»**.

Складовою документальної спадщини є книжкові пам'ятки – рукописні книги, друковані видання або колекції таких документів, які є визначною духовною і матеріальною цінністю та мають особливе історичне, наукове, культурне значення.

Переважну більшість зберігають у Державному бібліотечному фонді України. Водночас через неузгодженість норм законодавства та відсутність фінансового забезпечення до сьогодні в Україні не налагоджено державного обліку книжкових пам'яток.

Це унеможливлює контроль з боку держави і за збереженням цих об'єктів, і виявленням пам'яток, яким загрожує потенційна або неминуча небезпека.

Таким чином, не розв'язане питання збереження документальної спадщини в Україні протягом тривалого періоду через повномасштабне вторгнення Росії призвело до загрози втратити цей ресурс, який є невід'ємною складовою формування національної пам'яті.

Істотні питання

Основні істотні питання цієї сфери такі:

- Відсутній інформаційний ресурс для єдиного віддаленого доступу до цифрових копій об'єктів документальної спадщини, які зберігають в різних установах;
- Не налагоджено державного обліку книжкових пам'яток, серед іншого – в автоматизованому режимі;
- Відсутність спеціально облаштованих сховищ із забезпеченням відповідного температурно-вологісного режиму для зберігання об'єктів документальної спадщини;
- Руйнація об'єктів документальної спадщини на аналогових носіях через несистемність заходів консервації, стабілізації та реставрації документів;
- Відсутні реалізовані державні програми щодо створення страхових копій особливо цінних і рідкісних документів та колекцій.

3.2 Зниження кадрового потенціалу бібліотек

Упродовж останніх років кадровий потенціал бібліотек поступово знижувався. Це і скорочення кількості персоналу, і погіршення його якісного складу.

Однак 2022 року внаслідок повномасштабного вторгнення Росії у цій царині стався «обвал».

Наприклад, за даними НБУ імені Ярослава Мудрого (форма статистичної звітності № 6-НК), [на кінець 2020 року в публічних бібліотеках працювало 28 608 фахівців, а на кінець 2021-го – вже 26 235](#). Тобто скорочення відбулося на 8,3 %. Але [наприкінці 2022-го](#) бібліотечний персонал налічував 22 973 особи – на 12,4 % менше ніж у попередньому періоді. І хоча [2023 року](#) частина бібліотек відновила роботу, їхній кількісний склад і далі зменшувався – до 22 439 осіб, або на 2,3 %.

Скорочення персоналу відбувалося насамперед з ініціативи органів місцевого самоврядування внаслідок зменшення видатків на оплату праці, щоб зекономити бюджетні кошти, або внаслідок звільнення у зв'язку із ліквідацією бібліотек.

Разом із кількісними втратами зростає і частка працівників старшого віку. Тобто відбувається «старіння» галузі. [На кінець 2023 року](#) приблизно 24 % бібліотекарів мали понад 60 років.

Зростає плінність кадрів. Піковим був 2023 рік порівняно із 2020-м, 2021-м та 2022 роком. **Якщо 2020 року 10,9 % бібліотечного персоналу мали стаж роботи менше 3 років, то 2023-го їх було вже 13,2 % (а 2022-го – 11,7 %).**

Як зазначають респонденти глибинних інтерв'ю, насамперед звільняються молоді люди, які зможуть реалізувати себе в інших сферах.

На думку респондентів, престижність професії бібліотекаря в українському суспільстві невисока, на відміну від країн того ж ЄС.

Основні причини такої ситуації:

- **Низький рівень оплати праці при високих вимогах до професійної компетентності та рівня освіти.** До прикладу, сучасні бібліотекарі мають на досить високому рівні володіти цифровими навичками. А обійняти більшість посад можна лише за наявності вищої освіти. При цьому у понад 80 % публічних

бібліотек (сільські, селищні, у невеликих містах) 2023-го працівники мали заробітну плату на рівні мінімальної, а в окремих регіонах більшість бібліотекарів працювало в режимі неповного робочого дня.

- **Рівень заробітної** платні вище мінімальної є радше винятком і для бібліотекарів закладів вищої та середньої освіти та прирівнюється до заробітної платні технічного персоналу (про це розповідають представниці цих бібліотек в інтерв'ю: *«Технічні працівники зрівнялися зарплатою з бібліотечними працівниками, які мають і не одну вищу освіту»*).

Розмір заробітної плати у бібліотеках залежить від двох чинників:

- **Тарифного розряду**, який визначають відповідно до [Постанови КМУ від 30.08.2002 № 1298 «Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери»](#) та [наказу Мінкультури від 18.10.2005 № 745 «Про впорядкування умов оплати праці працівників культури на основі Єдиної тарифної сітки»](#). Переважну більшість посад у публічних бібліотеках відносять до 8–13 розрядів єдиної тарифної сітки (ЄТС). При цьому 2024 року посадовий оклад навіть за 13-м тарифним розрядом (директор бібліотеки у більшості територіальних громад) є меншим від мінімальної заробітної плати;
- Групи за оплатою праці керівних працівників, до якої віднесено заклад за середньорічним показником кількості користувачів та виданих документів (наказ Мінкультури від 18.10.2005 № 745 «Про впорядкування умов оплати праці працівників культури на основі Єдиної тарифної сітки»). Показники для віднесення бібліотек до груп за оплатою праці не змінювалися протягом тривалого періоду (ще з радянських часів). А зменшення кількості населення, втрати матеріально-технічної бази бібліотек внаслідок повномасштабного російського вторгнення об'єктивно унеможливили досягнення ними зазначених показників.

Зважаючи на подане вище, у переважній більшості публічних бібліотек на початок цього року всі працівники (від прибиральників до директорів чи завідувачів) отримували однакову заробітну плату на рівні мінімальної, незалежно від посади та рівня освіти.

За таких обставин втрачається стимулювальна функція заробітної плати й мотивація до праці.

Незадовільний рівень фахової освіти.

Відповідно до [постанови КМУ від 29.04.2015 № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» \(із наступними змінами\)](#), бібліотечних фахівців готують за спеціальністю «029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Тобто класичного бібліотекаря сьогодні не випускає жоден заклад вищої (і фахової передвищої) освіти. Такий підхід відповідає [Міжнародній стандартній класифікації освіти](#) та спрямований на ефективне використання фінансових ресурсів, а також збільшує можливості працевлаштування випускників закладів вищої освіти (ЗВО).

Водночас, як свідчать дані респондентів глибинних інтерв'ю, у навчальних програмах різних ЗВО саме бібліотечна складова становить менше 20 %. Тому обсяг знань у цій сфері, який здобули випускники, у разі працевлаштування до бібліотек не дає їм змоги без додаткового навчання на робочому місці виконувати свої посадові обов'язки.

А обсяг державного замовлення на підготовку фахівців спеціальності 029 є недостатнім, щоб омолодити кадровий склад бібліотек. Наприклад, [на 2023 рік держава виділила асигнування для прийому на навчання за спеціальністю 029 за освітньо-професійним ступенем бакалавра 367 осіб і 125 – магістра](#).

Водночас ЗВО стикаються з недостатньою кількістю охочих вступити на вказану спеціальність навіть за державним замовленням. Також цю спеціальність обирають, як правило, абітурієнти, які не змогли вступити до інших навчальних закладів через низький бал ЗНО.

Недобір студентів спричиняє зменшення навчального навантаження на викладачів і, відповідно, зниження їхньої заробітної плати, а також відтік найздібніших науково-педагогічних працівників.

Основною причиною небажання молоді здобувати фахову освіту та працювати у бібліотеках респонденти глибинних інтерв'ю називають вкрай низький рівень оплати праці та неналежні умови праці.

Керівники бібліотек все частіше стикаються із ситуацією, коли не мають можливості заповнити вакансію через відсутність у претендентів на працевлаштування фахової освіти. Саме тому, за даними статистики, на початок [2024](#) року з усіх бібліотекарів

публічних бібліотек фахову освіту мають менше половини, що не відповідає законодавству (див. [наказ Міністерства культури і мистецтв України від 14.04.2000 № 168](#)).

Деякі представники публічних та університетських бібліотек серед причин низької залученості молоді в бібліотечну професію називають також пасивність та консервативність керівників бібліотек, *«які не готові довіряти молоді»*, а також висока *«забюрократизованість»*, яка часто заважає *«вільній можливості будувати креативно роботу бібліотеки»*.

Нормативно-правові акти, які регулюють діяльність бюджетних установ, якими є і бібліотеки, дійсно часто не дозволяють *«будувати креативно роботу бібліотеки»*, тому такі оцінки молодих працівників мають під собою підґрунтя. У багатьох випадках це не спеціальне бібліотечне законодавство, а загальне, яке регулює роботу всіх бюджетних установ.

Зниження професійного рівня бібліотечних кадрів негативно впливає на якість роботи бібліотек загалом і на бібліотечний сервіс зокрема.

Основним чинником, який негативно впливає на кадровий потенціал бібліотек, є низький рівень оплати праці (переважна більшість українських бібліотекарів отримують заробітну плату на рівні мінімальної, незалежно від посади та рівня освіти).

Істотні питання

- Низький рівень оплати праці при високих вимогах до професійної компетентності та рівня освіти;
- Небажання молоді здобувати цей фах та загалом працювати в бібліотеках через низьку престижність професії та низький рівень оплати праці;
- Недостатній рівень фахової освіти.

3.3 Незадовільний стан формування бібліотечних фондів

Бібліотечні фонди формуються відповідно до значення, складу користувачів бібліотеки та виду бібліотеки як упорядковане зібрання документів (Стаття 16 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу»).

А відповідно до Статті 11 згаданого Закону бібліотеки є складовою інформаційної системи держави. Тому вони потребують особливої уваги, а також розвитку й захисту.

Відповідно до Статті 26 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», суми витрат на поповнення бібліотечних фондів у Державному бюджеті України та місцевих бюджетах мають виділятися окремим рядком (вказана норма ніколи не була реалізована). А основними джерелами фінансування бібліотек державної і комунальної форм власності є кошти відповідно державного та місцевих бюджетів; бібліотек, заснованих на інших формах власності, кошти засновників.

Також бібліотекам відводять важливу роль у популяризації читання, у формуванні культури читання для якісного здобуття освіти, розвитку критичного мислення, самореалізації особистості.

В окремих актах законодавства зафіксовано вимоги щодо складу та формування фондів різних видів бібліотек.

Відповідно до Статті 7 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» національна бібліотека володіє потужним фондом вітчизняних і найважливіших науково значущих зарубіжних документів і задовольняє найрізноманітніші потреби суспільства, сприяє розвитку науки, освіти, культури, здійснює міжнародну співпрацю у формуванні та використанні світових бібліотечних ресурсів.

Бібліотечний фонд **Національної бібліотеки України** є національним культурним надбанням українського народу, невід'ємною складовою культурної спадщини та перебуває під охороною держави.

Водночас фонди національних бібліотек України формують незадовільно, оскільки вже багато років основним джерелом їхнього комплектування є документи, які надходять відповідно до Закону України «**Про обов'язковий примірник документів**». Постачальники обов'язкових примірників (вітчизняні видавництва) не в повному обсязі виконують свої зобов'язання, а дієвий механізм притягнення їх до відповідальності відсутній.

Також багато років поспіль держава не виділяє коштів національним бібліотекам на закупівлю видань. Чотирьом національним бібліотекам сфери управління МКІП востаннє асигнування на вказані цілі виділяли 2018 року, а перед цим – 2004-го.

Це призвело до виникнення в зібраннях основних бібліотек України лакун, які вже неможливо заповнити, внаслідок чого частина видавничої продукції, яка не потрапила до бібліотечних фондів, з часом буде безповоротно втрачена.

Особливо складна ситуація із поповненням зібрань екстеріоріки, які складаються із зарубіжних видань, що стосуються України (тематично, авторством тощо). Ця специфічна функція національних бібліотек усіх країн світу в Україні фактично не виконується (є лише надходження окремих видань у рамках міжнародного документообміну). Тобто вітчизняні науковці та інші громадяни не мають доступу до важливого інформаційного сегменту, що не дає змоги об'єктивно оцінювати глобальні процеси, пов'язані з Україною.

Що стосується **бібліотек закладів освіти** – відповідно до підпункту 2 пункту 39 згадуваних тут Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності, кожен заклад освіти повинен мати бібліотеку з читальним залом.

Зокрема фонд **шкільної бібліотеки** повинен містити (підпункт 4 пункту 63 Ліцензійних умов):

- **Художню літературу** для забезпечення виконання навчальних програм з навчальних предметів української, зарубіжної літератури, літератури корінних народів та національних меншин згідно з навчальним планом (з урахуванням наявності хрестоматій) або необхідно забезпечити кожному учневі постійний доступ до їх електронних версій (або відповідного електронного ресурсу);
- **Довідкову літературу:**
 1. **словники перекладні** – по одному примірнику на п'ять учнів (з кожної іноземної мови, згідно з навчальним планом) або необхідно забезпечити кожному учневі постійний доступ до їх електронних версій (або відповідного електронного ресурсу);
 2. **тлумачні, орфографічні словники, словники іншомовних слів (українською мовою)** – по одному примірнику на п'ять учнів кожного

виду словника або необхідно забезпечити кожному учневі постійний доступ до їх електронних версій (або відповідного електронного ресурсу).

Однак сьогодні фонди шкільних бібліотек систематично не поповнюються сучасною літературою (за винятком навчальної літератури), а переважно містять старі видання, які часто транслюють радянські наративи та потребують списання. Іноді такі видання становлять майже 80 % фонду бібліотеки: *«Якраз зараз готуємо великі акти на списання, щоб списати весь непотріб, який був у фонді. У нас більше 13 тисяч книжок, то з них десь 80 % буде списано. Бо навіть українськомовні книжки, вони також є застарілі, бо ще за радянських часів написані»*. Джерелами незначних надходжень нової літератури у шкільні бібліотеки є дарунки від бібліотекарів, вчителів або батьків школярів.

Окремо комплектується фонд навчальної літератури, відповідно до затвердженої [Інструкції про порядок комплектування та облік підручників і навчальних посібників у бібліотечних фондах загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів та вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації: наказ Міністерства освіти і науки України від 22.08.2017 № 1228](#).

Можна констатувати низький рівень видатків із місцевих бюджетів на придбання літератури. Директори шкіл не мають на це особливого впливу, навіть якщо займають проактивну позицію, оскільки часто керівники органів місцевого самоврядування вважають фінансування оновлення фондів шкільних бібліотек зайвою витратою коштів.

Основне завдання **бібліотек закладів вищої освіти (ЗВО)** – інформаційно забезпечувати освітній процес та наукову діяльність університетів, що зумовлює склад бібліотечних фондів. Основу бібліотечних фондів університетських бібліотек становить навчальна та наукова література.

Відповідно до [Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності](#) (п. 39.2), кожен ЗВО повинен мати бібліотеку з читальними залами. Однак, на відміну від закладів середньої та фахової передвищої освіти, формування фондів бібліотек закладів вищої освіти не регламентується цим документом, а також жодним іншим нормативно-правовим актом.

Багато університетів розробляють та затверджують внутрішні документи, які регламентують забезпечення освітньої компоненти літературою. Наприклад, [Поря-](#)

[док створення та затвердження робочих програм \(силабусів\) навчальних дисциплін \(освітніх компонентів\) в КПІ ім. Ігоря Сікорського.](#)

Відповідно до Статті 7 Закону України «Про освіту», мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова. Тож основна література повинна бути українською мовою (підручники, навчальні посібники тощо), додаткова література – українською та іншими мовами. Рекомендовано, щоб 80 % основної літератури було видано за останні 5 років. Однак останніми десятиліттями **на видавничому ринку бракує і навчальної, і наукової літератури українською мовою, а переважна кількість навчальних та наукових видань (особливо технічних спеціальностей) у фондах бібліотек є російською мовою, видана за часів СРСР.**

Значна частина фонду – це підручники та навчальні посібники по 100, 300, а іноді й більше примірників однієї назви. Оскільки більшість із них не використовується в освітньому процесі, то бібліотеки активно їх списують, залишаючи по кілька примірників однієї назви для можливого майбутнього дослідження науковцями.

Щоб забезпечити освітній процес навчальною літературою, університети зобов'язують науково-педагогічних працівників створювати підручники та навчальні посібники самостійно та видають їх у власних видавництвах. Часто підручники та посібники надаються в доступ через інтернет-ресурси та власні бази даних (інституційні репозитарії, які підтримують бібліотеки) і не є виданнями (не мають ISBN), іноді ці ресурси є досить сумнівної якості (без професійного редагування та верстки).

Ситуація із поповненням паперових фондів бібліотек ЗВО краща за публічні чи інші спеціальні бібліотеки й залежить від фінансової спроможності та розуміння адміністрації університету. Однак у більшості університетських бібліотек фінансування на придбання літератури впродовж багатьох років досить обмежене, у тому числі через складні процедури закупівлі. Університети часто включають у бюджет та купують літературу на суму, яка не вимагає проведення тендерних процедур.

Відмінною характеристикою бібліотек ЗВО є активне залучення та надання в доступ літератури в електронній формі. Ще від початку 90-х років ХХ століття університетські бібліотеки організовують для своїх користувачів тестові доступи, іноді оформлюють передплату на міжнародні наукові бази даних літератури, що надають у доступ повні тексти і книжок, і періодики провідних наукових видавців

(Elsevier, Springer, Wiley тощо), університетських видавництв (Oxford University Press, Cambridge University Press тощо) та професійних товариств (наприклад, IEEE, ACM тощо). Однак доступ до цих ресурсів був дуже обмеженим, оскільки вони мають високу для українських університетів ціну (від десятків до сотень тисяч доларів, залежно від розміру університету). З початком повномасштабного вторгнення Росії більшість наукових видавців, університетів та професійних товариств для українських науковців та університетів доступ до своїх баз даних зробили безкоштовним.

Однак ці ресурси не використовуються повною мірою зараз, як не використовувалися й раніше, оскільки більшість із них англійськомовні, а значна кількість науково-педагогічних працівників має низький рівень володіння англійською мовою.

Тож, на думку деяких бібліотекарів, організований через бібліотеки доступ до комерційних баз даних наукової та освітньої літератури не є критичним. Окрім того, практично 90 % такої літератури можна отримати іншими легальними шляхами (у репозитаріях, соціальних мережах для науковців тощо).

Останні двадцять років у світі активно шириться рух відкритого доступу до наукової та освітньої літератури й **відкрита наука** як підхід до здійснення досліджень, коли їхні результати оприлюднюються в інтернеті так швидко і повно, як тільки це можливо.

Відкрита наука підтримується на рівні міжнародних організацій, таких як Європейська Комісія та ЮНЕСКО (**UNESCO Recommendation on Open Science**), на рівні окремих країн, у тому числі України (**Національний план щодо відкритої науки**), окремих університетів та інших наукових установ (наприклад, **Політика відкритої науки КПІ ім. Ігоря Сікорського**). Тому все більше наукової та освітньої літератури з'являється у відкритому доступі. Це, на думку деяких університетських бібліотекарів, у майбутньому зможе повністю вирішити проблему забезпечення освітнього процесу та наукової діяльності ЗВО відповідною літературою.

У зв'язку з пандемією та повномасштабним вторгненням Росії ЗВО кілька років проводили освітній процес дистанційно, а зараз, повертаючись до очної форми навчання, все ж значну частину освітньої компоненти залишають дистанційною.

Тож формування фонду та надання доступу користувачам літератури в електронній формі – одне з важливих завдань бібліотек ЗВО. І якщо зарубіжні видавництва пропонують бібліотекам можливість придбати / передплатити літературу, то українські видавництва свої електронні видання пропонують лише індивідуальним користувачам.

Проблемою організації роботи з електронними виданнями в бібліотеках також є відсутність офіційних методичних актів, що роз'яснюють процедуру обліку різних типів документів, зокрема електронних мережних видань, як частини бібліотечного фонду.

Відповідно до статей 9 і 10 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», п. 20 [Державні соціальні нормативи забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні](#), затверджених постановою КМУ від 06.02.2019 № 72, обласні універсальні наукові бібліотеки (ОУНБ) зобов'язані формувати, зберігати та надавати в користування якнайповніше зібрання документів у межах своєї території, організовувати взаємне використання бібліотечних ресурсів.

Стан формування фондів ОУНБ є неоднаковим та залежить і від об'єктивних, і від суб'єктивних чинників: спроможності відповідного обласного бюджету та розуміння головами ОДА й депутатами обласних рад важливості бібліотек для розвитку і суспільства загалом, і окремої особистості.

Зважаючи на це, низка ОУНБ, на відміну від національних бібліотек, постійно мала можливість закуповувати видання, щоб поповнити свої фонди.

Публічна бібліотека (сільська, селищна, міська), відповідно до п. 10 Державних соціальних нормативів забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні, затверджених постановою КМУ від 06.02.2019 № 72, повинна мати універсальний фонд документів на різних носіях інформації.

Особливості фондів публічних бібліотек: вони мають бути актуальними, тобто періодично майже повністю оновлюватися.

Відповідно до поширеної світової практики та [рекомендацій ІФЛА](#), найоптимальніший термін для повного оновлення фондів публічної бібліотеки (сільської, міської або селищної) – 10 років.

В Україні лише 2019 року [постановою Кабінету Міністрів України № 72](#) (від 06.02.2019) був встановлений норматив актуалізації фондів публічних бібліотек у 5 % (тобто вони мають оновитися за 20 років), у тому числі через:

- Закупівлю книжкових видань – не менше 250 примірників на 1000 осіб зони обслуговування публічної бібліотеки;
- Передплати періодичних видань – не менше 15–20 найменувань газет та журналів;
- Отримання документів з інших джерел, не заборонених законодавством.

Відповідно до вже зазначених рекомендацій ІФЛА, основу фонду публічної бібліотеки мають становити:

- Художня література, для дітей та підлітків також;
- Довідкові видання;
- Науково-популярні видання;
- Видання для дозвілля;
- Матеріали краєзнавчої тематики;
- Періодичні видання, місцеві та регіональні також;
- Видання для дітей, підлітків;
- Матеріали мовами національних меншин, представлених у громаді;
- Аудіовізуальні документи (аудіокниги, музичні та відеодиски);
- Доступ до баз даних;
- Комп'ютерні ігри, ігри та головоломки;
- Навчальні матеріали;
- Інформація про громаду та офіційна інформація органів місцевого самоврядування, публічна інформація.

Водночас показник оновлення фондів публічних бібліотек у 5 %, що затверджено в постанові КМУ від 06.02.2019 № 72, у середньому ще не досягався. До повномасштабного вторгнення Росії він був у межах 1–2%.

За результатами 2022-го та 2023 року не досягнуто **навіть 1 % актуалізації бібліотечних фондів**.

Тому публічні бібліотеки не можуть повністю задовольняти запити своїх користувачів, а це є однією із причин зменшення їхньої кількості на рівні з демографічною ситуацією та повномасштабною російською агресією.

Важливими є зауваги респондентів глибинних інтерв'ю про те, що особливо гостро ця проблема стоїть в деокупованих громадах. У їхніх жителів збільшився інтерес до читання, до того ж насамперед є запит на видання з історії України та дитячу літературу.

Як показали результати опитування **2773** бібліотек (**23,52 %** від загальної кількості публічних бібліотек, які функціонували на 30.06.2023), що проводила 2023 року НБУ ім. Ярослава Мудрого в рамках дослідження **«Читання під час війни: інтереси, потреби, можливості»**, у зібраннях **1372 (49 %)** респондентів видання, випущені до та після 1991 року, становлять приблизно рівні частки. **1052 (38 %)** опитаних відповіли, що в їхніх фондах переважають примірники, випущені до 1991 року; **349 (13 %)** – після 1991 року.

А за результатами дослідження **«Стан фондів публічних бібліотек України»**, що проводила у 2022 році НБУ імені Ярослава Мудрого, у переважній більшості бібліотек видання радянського періоду – це здебільшого художня і популярна література прикладного характеру (рукоділля, кулінарія, ремесла тощо), а книжки, видані протягом 1991–2013 років, – література з історії, політики, економіки та для дітей. Крім того, 43 % бібліотек зазначили, що більшість видань 2014–2022 років у їх фондах – це дитяча, історична, політична та економічна література.

Основна причина незадовільного стану фондів публічних бібліотек – низький рівень видатків із місцевих бюджетів на вказані цілі. Також часто вирішальну роль відіграє суб'єктивний чинник – особиста позиція керівників органів місцевого самоврядування щодо недоцільності витрачання бюджетних коштів на бібліотеки.

Повномасштабна російська агресія негативно вплинула на спроможності громад, а отже, і на поповнення фондів публічних бібліотек. За даними бібліотечної статистики (форма № 6-НК), із місцевих бюджетів України усіх рівнів (і обласних також) виділяли такі обсяги асигнувань на поповнення бібліотечних фондів:

- 2020 рік – **35 168,5 тис. грн;**
- 2021 рік – **32 895,9 тис. грн;**
- 2022 рік – **97 97,3 тис. грн.**

До того ж чинна 2022 року редакція [Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану](#), затверджена постановою КМУ від 09.06.2021 № 590, поставила видатки на купівлю видань для поповнення бібліотечних фондів в третю чергу після більш пріоритетних. У травні 2023 року в постанові витрати на оновлення фондів з'явилися в другій черзі, а не в третій, що допомогло аргументувати казначейству на місцях проводити такі видатки.

До 2022 року із державного бюджету виділяли незначні асигнування на централизовану закупівлю книжок для публічних бібліотек, які здійснював Український інститут книги. Із початком повномасштабного вторгнення Росії це фінансування припинили.

Попри те, що ці закупівлі не суттєво впливали на актуалізацію бібліотечних фондів (щороку книжки за цією програмою отримували від 600 до 1000 бібліотек), а розподіл їх був недосконалим (бібліотеки отримували однаковий набір видань, без права вибору, що часто призводило до дублетності та невикористання їх читачами), зважаючи на важливість надання безкоштовного доступу громадянам до видавничої продукції та підтримки самого видавничого сектору, необхідно відновити виділення коштів із державного бюджету, щоб закуповувати книжки для публічних бібліотек. До того ж варто переглянути сам механізм використання вказаних коштів.

Маємо зазначити, що основним джерелом поповнення бібліотечних фондів протягом останніх двох десятиліть є безоплатна передача (видавництва, фізичні особи, гранти тощо). Повномасштабне вторгнення Росії лише збільшило дисбаланс між вказаними джерелами.

Респондентки глибинних інтерв'ю зазначають, що безоплатно передають до бібліотек переважно художню та літературу для дітей. Тому **стан фондів дитячої літератури дещо кращий і актуалізовується швидше.**

Крім того, відповідно до наказу Міністерства фінансів України від 12.03.2012 № 333 [«Про затвердження Інструкції щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету та Інструкції щодо застосування класифікації кредитування бюджету»](#) кошти на закупівлю книжкових та періодичних видань для поповнення фондів бібліотек віднесено до капітальних видатків (на рівні з видатками на будівництво чи закупівлю дороговартісного обладнання). Така дискримінаційна норма запроваджена виключно для закупівлі вказаних товарів бібліотеками. Це створює штучні перепони для формування і державного, і місцевих бюджетів у частині бібліотечних закупівель. До того ж це суперечить ДСТУ ISO 11620:2016 (ISO 11620:2014, IDT) Показники функціонування бібліотек, у якому чітко зазначено, що придбання літератури належить до поточних витрат у бюджеті бібліотек.

У пункті В.3 Ефективність, В.3.1 Бібліотечний фонд, В.3.1.1 Витрати на використання бібліотечного фонду, В.3.1.1.3 Визначення показника зазначеного стандарту вказано таке:

Загальні поточні витрати – це сума витрат на:

- **Придбання бібліотечних матеріалів** всіх форматів (включаючи витрати на обов'язкову літературу, ліцензії і оплату витрат на перегляд програм);
- **Штат працівників** (включаючи запланований персонал, студентів- практикантів тощо), а також навчання персоналу, крім того;
- **Усі інші цілі:** експлуатація та технічне обслуговування комп'ютерів (електронно-обчислювальних машин) і мережі (розрахункової системи), ліцензії на програмне забезпечення, телеграф і телефон, оренда та утримання приміщень, витрати на комунальні послуги (опалення, електрика, вода, каналізація), ремонт або заміна існуючих меблів і обладнання, а також інші витрати, такі як каталогізація документів, копіювання, поштові витрати, просування послуг, канцелярські товари, страхування, транспорт і комунікації, консалтинг тощо.
- **Виключаються капітальні витрати** (на придбання або доповнення будівельних майданчиків, нових будівель і розширення приміщень, комп'ютерних систем, меблів і обладнання).

Таким чином, основною причиною незадовільного стану бібліотечних фондів є систематичне довготривале низького рівня виділення коштів на оновлення фондів.

Істотні питання

Основні **істотні питання** цієї сфери такі:

- Фонди публічних бібліотек не оновлюються відповідно до Державних соціальних нормативів за причини відсутності фінансування на закупівлю видань;
- Керівники органів місцевого самоврядування вважають фінансування на оновлення фондів шкільних бібліотек зайвою витратою коштів;
- Не поповнюються фонди екстеріоріки в національних бібліотеках, які складаються із зарубіжних видань, що мають стосунок до України;
- Фонди шкільних бібліотек не поповнюються систематично сучасною літературою за причини відсутності фінансування на закупівлю видань;
- Відсутність офіційних методичних актів, що роз'яснюють процедуру обліку різних типів документів, зокрема електронних мережних видань, як частини бібліотечного фонду;
- Частина бібліотек на деокупованих територіях не можуть повною мірою задовольняти запити своїх користувачів, в тому числі через втрату фондів;
- Кошти на закупівлю книжкових та періодичних видань для поповнення фондів бібліотек віднесено до капітальних видатків (на рівні з видатками на будівництво чи закупівлю дороговартісного обладнання).

3.4 Низький рівень матеріально-технічного забезпечення та ІТ-інфраструктури

Ця проблема однаково стосується усіх бібліотек, незалежно від форми власності, рівня, виду та підпорядкування. Але кращу матеріально-технічну базу та рівень розвитку інформаційних технологій мають бібліотеки закладів вищої освіти.

Проблему можна розділити на кілька складових:

- **Невідповідність будівель бібліотек вимогам щодо зберігання фондів та обслуговування користувачів.** Наприклад, майже всі національні бібліотеки розміщені в будівлях, які є пам'ятками архітектури кінця XIX – початку XX століття. Щодо них діють особливі умови охорони, заборона на зміну будівель. Навіть якщо такі будівлі проєктували для розміщення саме бібліотек (будівля Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого на вул. Грушевського, 1, будівля Одеської національної наукової бібліотеки), їх планування вже не задовольняють потреби користувачів, у них неможливо належно зберігати фонди.

Ця проблема вирішується шляхом реконструкції наявних або побудови нових будівель національних бібліотек. А в Україні вже понад 15 років навіть не виділяють коштів на належне утримання таких об'єктів.

[Згідно з даними статистики](#) (форма № 6-НК), 5 будівель національних і державних бібліотек сфери управління МКІП потребують капітального ремонту, а 1 перебуває в аварійному стані.

Із **13 147 будівель**, у яких розміщено публічні бібліотеки, **1369 – потребують капітального ремонту, 92 – перебувають в аварійному стані, а в 2936 відсутнє опалення.** Майже всі ці заклади розміщені в сільській місцевості.

Також велика частка бібліотек не відповідає умовам фізичної **безбар'єрності.** Лише до **5765 будівель забезпечений безперешкодний доступ, а вільно пересуватися можна всередині 5685.**

Але ситуація з публічними бібліотеками не така складна, як із національними та державними. Частина органів місцевого самоврядування знаходила асигнування, щоб відремонтувати будівлі публічних бібліотек. Хоча це стосується переважно міст.

Крім того, у кількох територіальних громадах, де відновили бібліотеки, які пошкодили російські агресори, їх вдалося облаштувати за найкращими світовими зразками.

- **Відсутність технічних засобів для належного рівня організації роботи бібліотек та обслуговування користувачів.** Сучасна бібліотека – це не приміщення зі стелажми та розміщеними на них книжками. Це насамперед простір для комунікації, забезпечення навчання протягом усього життя та організації змістовного дозвілля.

Нове бачення ролі бібліотек у суспільстві, на зразок країн ЄС, вимагає інших підходів до організації їхньої роботи. А це можливо лише з використанням сучасних інформаційних технологій.

Однак [на кінець 2023](#) року із **12 908 публічних бібліотек лише 2093 мали мультимедійне обладнання, 7033 – комп'ютерну техніку, а доступ до інтернету – 5741 заклад.**

У такій ситуації неможливо підвищувати рівень надання бібліотечних послуг, розвивати представництво у віртуальному просторі.

Лише 364 публічні бібліотеки формують електронні каталоги, а 362 мають вебсайти. А можливість оцифрувати фонди була у 72 закладів.

Порівняно з іншими типами бібліотек стан впровадження інформаційних технологій у бібліотеках ЗВО найкращий. Усі бібліотеки оснащені комп'ютерною технікою та мають доступ до інтернету. Хоча в багатьох бібліотеках техніка досить стара, і працівники використовують для роботи власні ноутбуки. За даними Наукової бібліотеки імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, яка є методичним центром для бібліотек ЗВО, **96 % бібліотек мають інтернет-представництва: або власні сайти, або сторінки на сайтах університетів, а в 94 % впроваджено автоматизовані бібліотечні інформаційні системи** та створюються електронні каталоги. Проте дизайн та функціональність багатьох сайтів потребує адаптації до сучасних вимог та практик.

Але технологічна відсталість більшості українських бібліотек призводить до незадоволення користувачів рівнем послуг та є однією з причин зменшення їх кількості.

- **Відсутність спеціального бібліотечного програмного забезпечення.**

Організація технологічних процесів у бібліотеках та якісне надання послуг досягається за допомогою автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем (АБІС) – спеціального програмного забезпечення, яке дає змогу не лише економити фінансові та трудові ресурси, а й максимально перенести надання бібліотечних послуг в онлайн-режим.

Згідно з опитуванням, яке 2022 року проводила НБУ імені Ярослава Мудрого, лише **413 закладів мали АБІС**. Переважна більшість бібліотек України свого часу придбали ІРБІС (виробник – Росія), УФД / Бібліотека (вітчизняний виробник), МАРК-SQL (виробник – Росія), окремі бібліотеки – ALEPH (виробник – Ізраїль), UNILIB (вітчизняний виробник) тощо.

В Україні процес впровадження АБІС у бібліотеках ніколи не координували та повністю відбувається за рахунок коштів відповідних місцевих бюджетів. Саме тому темпи інформатизації у бібліотечній сфері є дуже повільними.

На українському ринку програмного забезпечення (ПЗ) завжди був малий вибір АБІС, що пов'язане саме з обмеженим фінансовим ресурсом бібліотек.

У цих умовах основну частину ринку займали пропозиції російського ПЗ. Наразі понад 80 % публічних бібліотек, які впровадили АБІС, мають саме російський програмний продукт. Також наявні пропозиції вітчизняних розробників і обмежено – зарубіжних (крім російських). Зарубіжні АБІС в Україні не набули поширення через їх порівняно високу вартість. Останніми роками збільшилася кількість бібліотек, які впроваджують АБІС із відкритим кодом.

Ситуація у розрізі бібліотек різних рівнів 2022 року була такою:

- Національні та державні бібліотеки сфери управління МКІП. Із 6 бібліотек 4 працюють на АБІС російського походження, 1 – на вітчизняному ПЗ.
- Бібліотеки обласного рівня (ОУНБ, ОБД, ОБЮ), яких на 01.01.2022 функціонувало 59. У всіх цих бібліотеках впроваджені АБІС, переважно російські. Водночас частина із них (переважно ОБЮ) мають вітчизняне ПЗ. А 1 ОУНБ закінчує перехід із російського на ПЗ із відкритим кодом.

- Сільські, селищні, міські бібліотеки. Із 12 384 цих бібліотек (на 01.01.2022 за уточненими даними ЕСMaP) лише 348 (2,3 %) мали АБІС. Переважно це було російське ПЗ. Водночас частина цих бібліотек впровадила АБІС із відкритим кодом.

ПЗ із відкритим кодом є безкоштовним. Однак більшість бібліотек не зможе його впровадити самостійно. Ринок послуг із впровадження такого ПЗ в Україні не розвинений, що нині призводить до високої їх вартості. Наразі в публічних бібліотеках є приклади впровадження АБІС Koha. Хоча існують й інші вільні АБІС: Evergreen, OpenBiblio, PMB (PhpMyBibli), CDS/ISIS (розповсюджує ЮНЕСКО для країн, що розвиваються) тощо.

Також необхідно враховувати, що АБІС із відкритим кодом підходить лише для невеликих бібліотек.

Для національних, державних, обласних універсальних бібліотек актуальним є впровадження єдиної сучасної АБІС із тих, що використовують національні бібліотеки країн ЄС. На її основі можливо створити зведений каталог цих бібліотек, реалізувати інші загальнодержавні проєкти.

Потрібно виокремити і проблему з використанням російського програмного забезпечення, яка виникла в медичних бібліотеках. Тезаурус (спеціальний словник), який вони використовують для предметизування документів (спеціальна класифікація документів, яка уможлиблює їх пошук), вбудований у АБІС та складений російською мовою. Створення українськомовного тезауруса вимагає бюджетного фінансування та часу, адже до його розроблення необхідно залучати науковців різних медичних профілів, літературних редакторів та бібліотекарів. На цій проблемі наголошують ще з 2014 року, але до сьогодні держава не проявила зацікавлення у її вирішенні. Тому в електронних каталогах усіх медичних бібліотек, яких наразі залишилося 96 (дані Національної наукової медичної бібліотеки України), предметні рубрики викладені російською мовою та прийнятою в Росії медичною термінологією.

Таким чином, слабка матеріально-технічна база та технологічна відсталість вітчизняних бібліотек не можуть забезпечити виконання ними основних функцій у суспільстві. Причина такого стану – відсутність бюджетного фінансування на вказані цілі.

Істотні питання

Основні істотні питання цієї сфери такі:

- Недостатній рівень інформатизації та цифровізації публічних бібліотек;
- Недостатній рівень інформатизації та цифровізації шкільних бібліотек;
- Низький рівень автоматизації бібліотечно-інформаційних процесів (лише у 3,5 % публічних бібліотек впроваджено відповідні інформаційні системи);
- Із 413 публічних бібліотек, у яких впроваджено автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи (АБІС), 80 % використовують російське програмне забезпечення;
- Відсутність українськомовних галузевих тезаурусів;
- Нерозвинений ринок послуг із впровадження програмного забезпечення з відкритим кодом.

3.5 Безсистемне скорочення мережі публічних бібліотек

Упродовж останніх 30 років мережа публічних бібліотек України **неухильно скорочується**.

Водночас у 2014–2021 ця динаміка була плавною. Тоді було закрито 1 939 закладів. Оскільки **сільські бібліотеки становлять 80 % від загальної їх кількості**, то скорочення мережі відбувалося в переважній більшості випадків саме за їх рахунок.

Одна з об'єктивних причин закриття бібліотеки – скорочення кількості жителів у сільському населеному пункті, що відображає загальну соціально-економічну, демографічну ситуацію і процес урбанізації.

Зазвичай до ліквідованих потрапляли бібліотеки, де єдиний працівник переведений у режим неповного робочого дня, фонди не поповнювалися десятиріччями, а приміщення занедбані. Цілком закономірно, що така бібліотека не затребувана в населення. Їй потрібна увага й підтримка з боку засновників (органів місцевого самоврядування), але її простіше ліквідувати, ніж впорядкувати.

Закриття бібліотек часто відбувалося внаслідок їх реорганізації: об'єднання кількох закладів, приєднання до закладів клубного типу, перетворення на бібліотечні пункти тощо.

Зокрема частина бібліотек була приєднана до центрів культурних послуг (ЦКП), задекларованих як багатофункціональні заклади культури нового типу з сучасною матеріально-технічною базою. Однак, як правило, після такої реорганізації зафіксоване погіршення якості роботи бібліотек та надання бібліотечних послуг. При цьому лише одиниці ЦКП мають сучасну матеріально-технічну базу.

Існує також практика так званого **«прихованого закриття»**: місцева влада не розголошує про відсутність бібліотечного обслуговування, а бібліотека рахується як одиниця **«на папері»**.

У більшості випадків бібліотеки ліквідували чи реорганізовували з порушенням законодавства (Статті 15 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу»). Ця стаття вимагає від органів місцевого самоврядування погодити реорганізацію чи ліквідацію публічної бібліотеки з МКІП. Але переважно бібліотеки закривають без погодження. Таким чином у нас є громади, у яких не функціонує жодна бібліотека.

Однак у 2022 році через повномасштабне вторгнення Росії **було зафіксоване різке зменшення кількості функціонуючих публічних бібліотек: на 2755 закладів**. Тобто протягом першого року відкритої російської збройної агресії припинили роботу більше публічних бібліотек, ніж упродовж попередніх 8 років.

Як бачимо, найбільші втрати закладів були саме 2022 року. Проте 2023-го вдалося відновити роботу частини бібліотек, переважно на деокупованих територіях.

Від початку повномасштабного вторгнення Росії НБУ імені Ярослава Мудрого відстежує зміни в діяльності публічних бібліотек на основі моніторингу **«Публічні бібліотеки України в умовах російської збройної агресії»**.

Мережа публічних бібліотек залежить від кількості населення, його густоти та кількості територіальних громад.

Наразі це питання регулюють Державні соціальні нормативи із забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні, затверджені постановою КМУ від 06.02.2019 № 72.

Відповідно до них, у сільській місцевості в адміністративному центрі кожної територіальної громади повинна функціонувати, як мінімум, одна публічна бібліотека. В інших сільських населених пунктах публічна бібліотека відкривається на 500–800 осіб зони обслуговування за умови, що відстань між бібліотеками не більше ніж 3 кілометри. У населених пунктах чи житлових масивах, де публічні бібліотеки відсутні, бібліотечне обслуговування населення здійснюється за допомогою нестационарних форм (бібліотечний пункт, пересувна бібліотека тощо).

У містах бібліотеки відкривають залежно від кількості населення: там, де населення перевищує **500 тис.** жителів, 1 бібліотека функціонує на **25–30 тис.** осіб, а, наприклад, у містах із населенням до **50 тис.** жителів – 1 бібліотека на **5–15 тис.** осіб.

Таким чином, законодавство регламентувало забезпечення прав громадян на бібліотечне обслуговування на рівні кожної громади.

Звичайно, що різке зменшення населення України призведе до подальшого скорочення мережі публічних бібліотек.

Необхідно також наголосити й на загальній тенденції у європейських країнах скорочення кількості публічних бібліотек через економічні та демографічні причини. Як правило, закривають філії, але при цьому розширюється нестационарне обслуговування за допомогою спеціально облаштованого транспорту (автобуси, автофургони, катери, велосипеди з ящиками). Особливого поширення нестационарні форми бібліотечного обслуговування набули у країнах, де багато малонаселених місцевостей (Швеція, Норвегія, Фінляндія).

В Україні ж скорочення мережі публічних бібліотек відбувається з недотриманням нормативів, коли органи місцевого самоврядування закривають бібліотеки без дотримання норм законодавства та не забезпечують розвитку нестационарних форм бібліотечного обслуговування.

Наприклад, за даними статистики (форма № 6-НК), [на кінець 2023 року в Україні функціонувало лише 945 бібліотечних пунктів \(на кінець 2022-го – 1279\) та 3 мобільні бібліотеки \(на кінець 2022-го їх було 8\).](#)

Зростає кількість населених пунктів, де взагалі немає доступу до бібліотечних послуг. На кінець 2023 року [жодна публічна бібліотека не працювала загалом у 42 територіальних громадах, зокрема Донецькій \(10\), Херсонській \(10\), Харківській \(8\), Чернівецькій \(7\), Закарпатській \(1\), Одеській \(1\), Сумській \(1\) областях.](#)

Таким чином, збільшується кількість жителів України, які не мають доступу до бібліотечних послуг.

Але про оптимальну модель бібліотечної мережі для України наразі сказати важко. Тут важлива також і думка жителів відповідних громад.

До прикладу, варто звернути увагу на результати дослідження [«Культурні практики та потреби для відновлення населення у деокупованих та прифронтових громадах»](#), яке 2023 року проводила соціологічна група «Рейтинг». Відповідно до його результатів, більше половини респондентів, які проживають у деокупованих та прифронтових громадах, висловилися проти закриття бібліотек навіть у малонаселених місцевостях.

Варто також враховувати не абсолютну кількість публічних бібліотек, а їх кількість на 100 тис. населення.

Наприклад, в Естонії – **40,1** публічна бібліотека на **100 тис.** населення, у Латвії – **39,2**, Польщі – **20,2**, Словенії – **13,7**, Хорватії – **9,6**, Сербії – **7,7**, Боснії і Герцеговині – **7,6**, Північній Македонії – **2,6**. А в Україні 2021-го цей показник становив **30,2**, 2023-го – **37,9** публічних бібліотек на **100 тис.** населення (темпи скорочення населення були більшими за темпи закриття бібліотек).

Для деокупованих територій важливою проблемою є відновлення роботи бібліотек, будівлі яких були зруйновані чи пошкоджені внаслідок ведення бойових дій.

За даними [моніторингу «Публічні бібліотеки України в умовах російської збройної агресії»](#), на кінець 2023 року відомо про 131 повністю зруйновану бібліотечну будівлю або приміщення, у яких вони були розташовані. Ще 341 будівля бібліотек була частково зруйнована / пошкоджена та потребувала капітального ремонту, а 401 зазнала незначних пошкоджень та потребує ремонту (заміна вікон, дверей, ремонт даху, фасаду тощо).

Відновлено ж було роботу **157** закладів. **25** бібліотек, що були частково зруйновані, наразі переміщені до інших будівель / приміщень у межах своїх областей.

Наприклад, у межах території Донеччини, що підконтрольна Україні, переміщеними є **23** бібліотеки, які продовжують працювати в онлайн-форматі. Зокрема Донецька обласна бібліотека для дітей (до 2022-го розміщувалася у м. Маріуполь) нині

zareєстрована й отримала приміщення в м. Біла Церква Київської області: обслуговує користувачів онлайн, організовує мережеві акції, поступово формує бібліотечний фонд, займається проєктною діяльністю, проводить дослідження «Бібліотеки Донецької області в умовах російської збройної агресії».

У форматі **«мандрівної бібліотеки»** продовжує функціонувати Луганська ОУНБ (до 2022-го розміщувалася у м. Старобільськ), фахівці якої, перебуваючи в різних містах України, перезапустили вебсайт бібліотеки, створюють рекомендаційні огляди літератури, проводять точкові заходи онлайн і офлайн з акцентом на неформальну освіту (курси з ІТ-грамотності, мовні курси) та культурні події, активізували комунікацію з користувачами в соціальних мережах тощо.

У дистанційному форматі функціонує нині Херсонська ОУНБ ім. Олеся Гончара. Для своїх користувачів, які нині живуть у різних куточках України і за кордоном, бібліотекарі регулярно проводять соціокультурні та просвітницькі заходи, організовано онлайн-навчання бібліотекарів, продовжується проєктна діяльність.

За даними моніторингу **«Стан публічних бібліотек України в умовах російської збройної агресії»**, здебільшого ремонт пошкоджених приміщень публічних бібліотек відбувається за рахунок бюджетів відповідних територіальних громад. Значно рідше послугуються зарубіжними грантами, міжнародною та волонтерською допомогою.

Респонденти глибинних інтерв'ю – працівниці бібліотек – відзначають повільні темпи відновлення пошкоджених бібліотечних будівель на тлі збільшення користувачів цих закладів у деокупованих громадах. Хоча розуміють, що сьогодні важливіше забезпечити потреби оборони.

Що стосується мережі бібліотек для людей із порушеннями зору – в Україні склалася парадоксальна ситуація, коли після розпаду СРСР бібліотеки Українського товариства сліпих (УТос) не були передані до державної чи комунальної власності, а залишилися у власності громадської організації (приватна власність). При цьому із державного бюджету через Міністерство соціальної політики України виділяли невеликі асигнування на підтримку цих закладів.

Але від 2022 року бібліотеки УТос втратили державну підтримку та перебувають на межі повного закриття. У 2021 році функціонувала 61 бібліотека УТос, а 2023-го – лише 23.

За даними глибинного інтерв'ю, у Центральній спеціалізованій бібліотеці УТОС наразі працює лише 15 осіб, при цьому всі отримують мінімальну заробітну плату. Утримання цієї бібліотеки відбувається за рахунок доходів від здавання в оренду частини її приміщень (заробітна плата персоналу, послуги електропостачання). Будівля бібліотеки не опалюється вже третій рік через відсутність коштів.

Щоб забезпечити роботу бібліотек УТОС, потрібна допомога з державного бюджету – приблизно **4 млн.** грн щорічно.

Але проблема не вирішена вже третій рік на рівні Міністерства соціальної політики та фінансів.

Таким чином, в Україні не забезпечуються права громадян із порушеннями зору щодо доступу до інформації та бібліотечне обслуговування, що суперечить не лише українському законодавству, а й низці міжнародно-правових актів, до реалізації яких приєдналася наша держава.

Істотні питання

Основні істотні питання цієї сфери такі:

- Погіршення якості роботи бібліотек через номінальну трансформацію: приєднання до центрів культурних послуг;
- Проблема «прихованого закриття» бібліотек: місцева влада не розголошує відсутності бібліотечного обслуговування, а бібліотека рахується як одиниця тільки «на папері»;
- Низька інклюзивність бібліотек (і фізична, і інформаційна, і цифрова);
- Бібліотеки Українського товариства сліпих не були передані до державної чи комунальної власності, а залишилися у власності громадської організації (приватна власність) та від 2022 року втратили фінансову підтримку із державного бюджету;
- Відновлення роботи бібліотек на деокупованих територіях. На кінець 2023 року відомо про 131 повністю зруйновану через війну бібліотечну будівлю або приміщення, у яких вони були розташовані.

Розділ 4. Поточні політики

Упродовж першого десятиліття після відновлення незалежності України бібліотекам приділяли помітну увагу в процесі формування та реалізації державної політики.

У 1995 році був прийнятий [Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» \(2000-го – його нова редакція\)](#).

Також було реалізовано низку державних програм, у тому числі й галузевих: **Програма збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 роки, затверджена постановою КМУ від 15.09.1999 № 1716, Програма поповнення бібліотечних фондів на період до 2005 року, затверджена постановою КМУ від 01.07.2002 № 900.** На їх виконання із державного та місцевих бюджетів виділяли асигнування.

Також фінансові ресурси для поповнення фондів публічних бібліотек спрямовували в рамках реалізації [Комплексних заходів щодо всебічного розвитку і функціонування української мови](#), затверджених постановою КМУ від 08.09.1997 № 998 та [Державної програми розвитку і функціонування української мови на 2004–2010 роки](#), затвердженої постановою КМУ від 02.10.2003 № 1546.

У подальшому бібліотеки поступово зникали із програмних документів державної політики або заходи щодо них мали декларативний характер та їх не виконували.

До прикладу, [розпорядженням КМУ від 30.09.2009 № 1226-р був затверджений План заходів щодо розвитку бібліотечної справи на період до 2011 року](#), який мав розв'язати найгостріші проблеми бібліотечної сфери. Однак жодний захід, передбачений у цьому Плані, так і не був реалізований.

Також повністю була проігнорована [Державна цільова національно-культурна програма створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI», затверджена постановою КМУ від 17.08.2011 № 956](#), оскільки на виконання її завдань так і не виділили бюджетних асигнувань.

[Довгострокова стратегія розвитку української культури](#) – стратегія реформ, схвалена розпорядженням КМУ від 01.02.2016 № 119-р, серед операційних цілей передбачала низку заходів у бібліотечній сфері. Зокрема:

- Розроблення проєкту Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», забезпечення реалізації зазначеного Закону та моніторингу його реалізації;
- Створення нової архітекtonіки інтегрованої бібліотечної мережі для забезпечення загального доступу;
- Інтенсивний розвиток та актуалізація інформаційних ресурсів бібліотек на електронних носіях і забезпечення доступу до них. Модернізація матеріально-технічної бази та інформаційно-технічної інфраструктури бібліотек.

Із заявлених цілей була досягнута лише 1, але частково: розроблено [проєкт нового Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу»](#), який Верховна Рада України розглянула в першому читанні 08.09.2021 року.

Досягнення оперативної цілі **«створення нової архітекtonіки інтегрованої бібліотечної мережі для забезпечення загального доступу»** було унеможливлене без додаткового тлумачення у зв'язку із застосуванням для її формулювання невідомої термінології.

Реалізація інших кроків вимагала суттєвого фінансування, яке не було передбачене видатками державного та місцевих бюджетів.

Розпорядженням КМУ від 23 березня 2016 р. № 219-р. схвалена [Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України»](#). І хоч термін її дії закінчується наступного року, реалізація завдань, передбачених цим документом, так і не розпочалася.

Причина цього – постійні кадрові та структурні зміни в Міністерстві культури України, потім – його ліквідація, наступна реорганізація Міністерства культури, молоді та спорту України і пов'язана з цим постійна зміна персоналу, який займається питаннями бібліотечної сфери. Фактично в цьому центральному органі виконавчої влади відбулася втрата інституційної пам'яті.

Останнім урядовим актом, покликаним вирішити головні проблеми бібліотечної

сфери, стала [Стратегія розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життя стратегія»](#), схвалена за розпорядженням КМУ від 03.03.2023 № 190-р.

Зокрема, відповідно до Операційного плану реалізації Стратегії у 2023–2025 роках, передбачено:

- Реалізувати пілотні проєкти зі створення мобільних бібліотек;
- Створити оптимальну мережу публічних бібліотек в Україні;
- Поповнити фонди публічних бібліотек новими якісними українськомовними книжковими виданнями, відповідно до державних соціальних нормативів, а також літературою, адаптованою для осіб з порушеннями зору, слуху, осіб, які страждають від психічних розладів;
- Створити та оновити парк комп'ютерної техніки, спеціального обладнання та серверного забезпечення бібліотек;
- Забезпечити доступ не менше 70 % бібліотек до інтернету;
- Перейти на сучасні автоматизовані бібліотечні інформаційні системи, що підтримують актуальні міжнародні бібліотечні стандарти, зокрема міжбібліотечний обмін даними онлайн;
- Запровадити Національну систему централізованої каталогізації;
- Створити вебсайт Національної електронної бібліотеки;
- Забезпечити створення поліфункціональний простір в публічних бібліотеках;
- Облаштувати мережі публічних бібліотек, враховуючи потреби осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення.

Із перелічених вище заходів розпочалася реалізація лише 7-го (створено Робочу групу з розроблення Концепції централізованої каталогізації), 8-го (розроблено проєкти Концепції Національної електронної бібліотеки України та положення про неї) та 9-го (створено Робочу групу з розроблення Методичних рекомендацій з організації поліфункціональних просторів у публічних бібліотеках) завдань у частині, що не потребує залучення фінансових ресурсів.

Державним та місцевим бюджетами на 2023–2024 роки асигнувань на виконання Операційного плану не передбачено. Очевидно, що не буде їх і у 2024 році.

Таким чином, великий відсоток вірогідності того, що Стратегія розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» не буде реалізована з причини відсутності фінансового забезпечення.

Отже, усі документи державної бібліотечної політики останніх 15 років не були реалізовані. Основною причиною є бездіяльність відповідних центральних органів виконавчої влади та неспроможність забезпечити хоча би часткового бюджетного фінансування на розв'язання головних проблем галузі.

Водночас частина органів місцевого самоврядування затверджувала програми розвитку культури відповідних регіонів чи територіальних громад, які в окремих випадках спрямовувалися і на бібліотеки.

Обласні програми наразі функціонують лише в частині регіонів, при цьому затверджені обсяги видатків, як правило, зменшували або взагалі скасовували у повному обсязі на 2022 рік. У 2023–2024 роках вже передбачалися асигнування з обласних бюджетів на розвиток культури.

Наприклад, наказом начальника Волинської обласної воєнної адміністрації від 14.11.2023 № 430 затверджено [Регіональну програму розвитку культури, мистецтва та охорони культурної спадщини в області на 2024–2025 роки](#), якою передбачено видатки на поповнення фондів обласних бібліотек та придбання програмного забезпечення (автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем).

[Регіональна програма розвитку культури на 2023–2025 роки](#), затверджена розпорядженням голови Чернівецької обласної державної адміністрації від 12.12.2022 № 1488-р, передбачає видатки на оцифрування фондів обласних бібліотек, автоматизацію бібліотечно-бібліографічних процесів.

А Київська обласна рада 07 грудня 2023 року (рішення № 767-22-VIII) прийняла [Комплексну програму розвитку культури Київської області на 2024–2026 роки](#), у якій місця бібліотекам не знайшлося взагалі. І це не зважаючи на низький рівень розвитку бібліотек регіону порівняно з іншими областями України та численні проблеми, які виникли в цій сфері в деокупованих громадах.

Розпорядженням голови Дніпропетровської ОДА від 27.04.2023 № Р-146/0/3 – 23 було затверджено [План заходів із впровадження безбар'єрного простору у Дніпропет-](#)

[ровській області на 2023–2024 роки](#). Відповідно до нього, бібліотеки області з травня 2023 року задіяні в реалізації флагманського проєкту **«Цифрова безбар'єрність публічних бібліотек»**.

Насамперед було вивчено й узагальнено дані щодо готовності й технічної можливості реалізовувати зазначений проєкт у публічних бібліотеках у 86-ти територіальних громадах області. Проведено моніторинг бібліотек щодо:

- Наявності та відсутності комп'ютерної техніки;
- Доступу до інтернету (провайдери, швидкість тощо);
- Можливості створити WI-FI зон (хабів) у приміщеннях бібліотек;
- Наявності каналів доставки електронних документів до жителів громад;
- Забезпечення фізичного доступу осіб з інвалідністю до приміщень бібліотек.

У ході реалізації цього проєкту заплановано до кінця 2024 року 80 % публічних бібліотек територіальних громад області забезпечити доступом до інтернету та створити в головних бібліотеках територіальних громад хаби цифрової освіти, де кожен житель матиме можливість отримати доступ до цифрових послуг.

Також у більшості територіальних громад прийняті місцеві програми розвитку культури. Але і в них не завжди передбачені заходи із розвитку бібліотек.

Переважно кошти з місцевих бюджетів витрачають на організацію різних соціокультурних заходів, а інфраструктура культури, і бібліотечна також, системно не фінансується.

Хоча з початком повномасштабного вторгнення Росії більшість цих стратегій не реалізовано.

Але й можна назвати приклади успішної реалізації політики у громадах щодо бібліотек.

Наприклад, у Запоріжжі від 2019 року реалізують реформу, завдяки якій бібліотеки вийшли за рамки стереотипних уявлень. Одним із чинників, завдяки якому це відбулось, є навчання за кордоном головних працівників та переймання досвіду,

який вирішили втілити на місці. У 2020 році створено єдину універсальну бібліотечну систему міста. До її складу увійшли публічні бібліотеки, зокрема бібліотеки сімейного читання, дитячі бібліотеки й інклюзивна. Ремонтують приміщення. Кожна з бібліотек має зонування простору.

Після реконструкції бібліотеки перетворюються на інформаційні та культурні центри, які цікавлять і дітей, і дорослих. Вони стають місцями, де можна читати, навчатися, розвиватися та відпочивати, а також платформою для реалізації цікавих активностей та ідей.

Містянам безкоштовно доступні зони для вільного спілкування, для вільної творчості, для зустрічі з цікавими людьми, для відпочинку.

Тут можна працювати з комп'ютерною технікою.

Окрім ремонту, у бібліотеках запровадили систему «Є-книга». Це система автоматизації бібліотек, яка дає змогу додавати книжки до електронного каталогу, отримувати актуальні дані про наявні та видані книжки, реєструвати читачів та інше.

Заклади відповідають всім вимогам протипожежної безпеки. Бібліотеки також пристосовані для людей з інвалідністю.

Висновки

У міжнародно-правових актах, законодавстві та реалізації державної політики в зарубіжних країнах, зокрема ЄС, бібліотекам відводиться важлива роль як інституціям, що сприяють розбудові читаючого, мислячого та освіченого суспільства, утвердженню демократії, збереженню національної пам'яті.

Українське законодавство також закріпило відповідну місію бібліотек, зобов'язує державу та органи місцевого самоврядування втілювати державні та місцеві програми розвитку бібліотечної справи.

Однак фактично майже всі норми законодавства мають декларативний характер та на практиці не втілені.

Бібліотечна система має низку серйозних проблем, які виникли та не вирішувалися десятиліттями, а з початком повномасштабного вторгнення Росії лише загострилися.

За висновками фахівців Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого як головного методичного центру публічних бібліотек, представників Української бібліотечної асоціації та респондентів глибинних інтерв'ю основними проблемами бібліотечного сектору є:

1. Загроза втратити об'єкти документальної спадщини:

- 1.1** Неналежний стан збереження об'єктів документальної спадщини;
- 1.2** Обмеженість доступу громадян до об'єктів документальної спадщини;
- 1.3** Відсутність обліку книжкових пам'яток.

2. Зниження кадрового потенціалу бібліотек:

- 2.1** Низький рівень оплати праці бібліотекарів при високих вимогах до професійної компетентності та рівня освіти;
- 2.2** Незадовільний рівень фахової освіти.

3. Незадовільний стан формування бібліотечних фондів.

4. Низький рівень матеріально-технічного забезпечення та ІТ-інфраструктури:

- 4.1 Невідповідність будівель бібліотек вимогам щодо зберігання фондів та обслуговування користувачів (інклюзивність та безбар'єрність);
- 4.2 Відсутність технічних засобів для належного рівня організації роботи бібліотек та обслуговування користувачів;
- 4.3 Відсутність в українських бібліотек спеціального програмного забезпечення для автоматизації бібліотечних процесів та обслуговування користувачів.

5. Безсистемне скорочення мережі публічних бібліотек.

Ці проблеми призвели до кризового становища вітчизняної бібліотечної галузі.

Основні причини цього:

- Багаторічне ігнорування центральними органами виконавчої влади у сфері культури своїх функцій із реалізації державної бібліотечної політики;
- Постійна реорганізація центральних органів виконавчої влади у сфері культури (2005–2010 – Міністерство культури і туризму України; 2011–2019 – Міністерство культури України; 2019–2020 – Міністерство культури, молоді та спорту України; від 2020-го – Міністерство культури та інформаційної політики України); 2024 – Міністерство культури та стратегічних комунікацій України;
- Постійна зміна персоналу, відповідального за формування та реалізацію бібліотечної політики в центральних органах виконавчої влади у сфері культури;
- Втрата інституційної пам'яті внаслідок ліквідації 2019 року Міністерства культури України;
- Системне недофінансування бібліотечної галузі.

Можливі розв'язання цих проблем бібліотечної галузі:

- Внести зміни до низки нормативно-правових актів, а також прийняти нову редакцію Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» ([законопроект № 5002](#), прийнятий Верховною Радою України у першому читанні у 2021 р.);
- Розробити та реалізувати загальнодержавні бібліотечні проєкти та програми;
- Міністерство культури та інформаційної політики України має залучити фахівців до розроблення рішень, які впливають на бібліотечну галузь;
- Вирішити питання оплати праці бібліотечних фахівців.

Список проблем сфери та істотних питань політики:

- Відсутній інформаційний ресурс для єдиного віддаленого доступу до цифрових копій об'єктів документальної спадщини, які зберігаються в різних установах.
- Не налагоджено державний облік книжкових пам'яток, у тому числі в автоматизованому режимі.
- Відсутність спеціально облаштованих сховищ із забезпеченням відповідного температурно-вологісного режиму для зберігання об'єктів документальної спадщини.
- Руйнація об'єктів документальної спадщини на аналогових носіях через несистемність заходів консервації, стабілізації та реставрації документів.
- Відсутні реалізовані державні програми щодо створення страхових копій особливо цінних і рідкісних документів та колекцій.
- Низький рівень оплати праці при високих вимогах до професійної компетентності та рівня освіти.
- Небажання молоді набувати цей фах та загалом працювати в бібліотеках через низьку престижність професії та низький рівень оплати праці.
- Недостатній рівень фахової освіти.
- Фонди публічних бібліотек не оновлюються відповідно до Державних соціальних нормативів за причини відсутності фінансування на закупівлю видань.
- Керівники органів місцевого самоврядування вважають фінансування оновлення фондів шкільних бібліотек зайвою витратою коштів
- Не поповнюються фонди екстеріоріки в національних бібліотеках, які складаються із зарубіжних видань, що мають стосунок до України.
- Фонди шкільних бібліотек не поповнюються систематично сучасною літературою за причини відсутності фінансування на закупівлю видань.
- Відсутність офіційних методичних актів, що роз'яснюють процедуру обліку різних типів документів, зокрема електронних мережових видань, як частини бібліотечного фонду.

- Частина бібліотек на деокупованих територіях не можуть повною мірою задовольняти запити своїх користувачів, в тому числі через втрату фондів.
- Кошти на закупівлю книжкових та періодичних видань для поповнення фондів бібліотек віднесено до капітальних видатків (нарівні з видатками на будівництво чи закупівлю дорогоцінного обладнання).
- Недостатній рівень інформатизації та цифровізації публічних бібліотек.
- Недостатній рівень інформатизації та цифровізації шкільних бібліотек.
- Низький рівень автоматизації бібліотечно-інформаційних процесів (лише у 3,5 % публічних бібліотек впроваджено відповідні інформаційні системи).
- Із 413 публічних бібліотек, у яких впроваджено автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи (АБІС), 80 % використовують російське програмне забезпечення.
- Відсутність українськомовних галузевих тезаурусів.
- Нерозвинений ринок послуг із впровадження програмного забезпечення з відкритим кодом.
- Погіршення якості роботи бібліотек через номінальну трансформацію: приєднання до центрів культурних послуг.
- Проблема «прихованого закриття» бібліотек: місцева влада не розголошує про відсутність бібліотечного обслуговування, а бібліотека рахується як одиниця тільки «на папері».
- Низька інклюзивність бібліотек (і фізична, і інформаційна, і цифрова).
- Бібліотеки Українського товариства сліпих не були передані до державної чи комунальної власності, а залишилися у власності громадської організації (приватна власність) та від 2022 року втратили фінансову підтримку з державного бюджету.
- Відновлення роботи бібліотек на деокупованих територіях. На кінець 2023 року відомо про 131 повністю зруйновану через війну бібліотечну будівлю або приміщення, у яких вони були розташовані.

Пропозиції щодо внесення змін до нормативно-правових актів

Нормативно-правовий акт, до якого пропонують зміни	Зміст положень чинного акта законодавства	Зміст відповідного положення проєкту акта	Очікувані результати та індикатори	Коментар
<p>Бюджетний кодекс України</p>	<p>Стаття 13. Складові частини бюджету</p> <p>4. Власні надходження бюджетних установ поділяються на такі групи:</p> <p>перша група – надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із законодавством.</p>	<p>Стаття 13. Складові частини бюджету</p> <p>4. Власні надходження бюджетних установ поділяються на такі групи:</p> <p>перша група – надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із законодавством згідно із законодавством.</p>	<p>Збільшення обсягів власних надходжень бюджетних установ.</p> <p>Індикатор – кошти, що отримала бюджетна установа за надання платних послуг за відповідний період.</p>	<p>Бібліотека як розпорядник бюджетних коштів (бюджетна організація) і як неприбуткова організація не має права займатися комерційною діяльністю (діяльність із метою отримання прибутку). Вона може надавати платні послуги, які визначені у відповідному переліку, який затвердив Кабінет Міністрів України (наразі чинна постанова КМУ від 12 грудня 2011 № 1271 (у редакції постанови КМУ <u>від 12.07.2017 № 493</u>).</p> <p>У разі надання якоїсь послуги, не передбаченої у вказаному переліку, отримані кошти мають бути спрямовані в дохід відповідного бюджету. Якщо факт надання послуги, не затвердженої у переліку, виявить Державна аудиторська служба, керівник бібліотеки та головний бухгалтер будуть притягнені до адміністративної відповідальності.</p> <p>Проблема в тому, що у переліку неможливо передбачити всі платні послуги, які може надати бібліотека. Часто це індивідуально й залежить від потреби конкретної фізичної чи юридичної якій потрібна послуга від бібліотеки. А внесення змін до переліку (постанова КМУ) – процес досить тривалий (від 3 місяців).</p> <p>В інших країнах держава не затверджує переліків платних послуг, бюджетні організації (у т. ч. і публічні бібліотеки) можуть надавати їх на свій розсуд, але із дотриманням норм податкового законодавства щодо діяльності неприбуткових організацій.</p>

Нормативно-правовий акт, до якого пропонують зміни	Зміст положень чинного акта законодавства	Зміст відповідного положення проєкту акта	Очікувані результати та індикатори	Коментар
<p>Постанова КМУ від 28.02.2002 № 228 «Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ»</p>	<p>32. Кошториси, плани асигнувань загального фонду бюджету, плани надання кредитів із загального фонду бюджету, плани спеціального фонду, плани використання бюджетних коштів (крім планів використання бюджетних коштів одержувачів), помісячні плани використання бюджетних коштів і <u>штатні</u> розписи затверджуються керівником відповідної вищестоящої установи, за винятком кошторисів, зазначених у <u>пункті 33</u> цього Порядку (якщо законодавством не встановлено інший порядок затвердження).</p>	<p>32. Кошториси, плани асигнувань загального фонду бюджету, плани надання кредитів із загального фонду бюджету, плани спеціального фонду, плани використання бюджетних коштів (крім планів використання бюджетних коштів одержувачів), помісячні плани використання бюджетних коштів—і штатні розписи—затверджуються керівником відповідної вищестоящої установи, за винятком кошторисів, зазначених у <u>пункті 33</u> цього Порядку (якщо законодавством не встановлено інший порядок затвердження).</p> <p>Штатні розписи бюджетних установ затверджуються їх керівниками.</p>	<p>Покращення якості управління бібліотекою. Можливість оперативно прийняти необхідні управлінські рішення.</p>	<p>Структуру і штатний розпис бібліотеки затверджує головний розпорядник коштів. Процес тривалий (зміни затверджують інколи 2–3 місяці) і це унеможлиблює оптимальне та оперативне управління кадрами й технологічними процесами. Запропоновано надати право затвердити штатний розпис бюджетної установи її керівнику, за прикладом країн ЄС.</p>

Нормативно-правовий акт, до якого пропонують зміни	Зміст положень чинного акта законодавства	Зміст відповідного положення проєкту акта	Очікувані результати та індикатори	Коментар
<p>Наказ Міністерства фінансів України від 12.03.2012 № 333 «Про затвердження Інструкції щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету та Інструкції щодо застосування класифікації кредитування бюджету»</p>	<p>2.2.1. Код 2210 «Предмети, матеріали, обладнання та інвентар»</p> <p>3. придбання або передплата періодичних, довідкових, інформаційних видань, в тому числі електронних, придбання та виготовлення підручників та книг. Видатки на поповнення бібліотечних фондів за цим кодом не здійснюються;</p> <p>3.1.1. Код 3110 «Придбання обладнання і предметів довгострокового користування»</p> <p>14. видатки на поповнення музейних та бібліотечних фондів, придбання та випуск підручників для бібліотечних фондів навчальних закладів, придбання статутів, порадників, військово-навчальної та спеціальної літератури для навчальних потреб військовослужбовців та осіб рядового і начальницького складу;</p>	<p>«Предмети, матеріали, обладнання та інвентар»</p> <p>3. придбання або передплата періодичних, довідкових, інформаційних видань, в тому числі електронних, придбання та виготовлення підручників та книг. Видатки на поповнення бібліотечних фондів за цим кодом не здійснюються;</p> <p>3.1.1. Код 3110 «Придбання обладнання і предметів довгострокового користування»</p> <p>14) видатки на поповнення музейних та бібліотечних фондів, придбання та випуск підручників для бібліотечних фондів навчальних закладів, придбання статутів, порадників, військово-навчальної та спеціальної літератури для навчальних потреб військовослужбовців та осіб рядового і начальницького складу;</p>	<p>Покращення стану поповнення бібліотечних фондів.</p> <p>Індикатор – кількість закуплених бібліотечною примірників книжок та назв періодичних видань.</p>	<p>Від 2012 року передплата періодичних видань для всіх бюджетних організацій здійснюється за КЕКВ 2210 (поточні видатки), а для бібліотек – за КЕКВ 3110 (капітальні видатки). Але періодичні видання не є предметом довготермінового користування (саме такі товари закуповують за КЕКВ 3110). Газета має термін корисного використання кілька днів, журнал – кілька місяців. Після цього вони стають неактуальними та набувають ознак архівного документа, тобто документа, який уже виконав свою функцію, але може зберігатися як об'єкт, що становить певну наукову або історичну цінність.</p> <p>Періодичні видання для окремих бібліотек стають предметом саме довготермінового (депозитарного) зберігання:</p> <p>1. Національні, державні та обласні універсальні наукові бібліотеки зберігають обов'язкові примірники періодичних видань, які отримали відповідно до Закону України «Про обов'язковий примірник документів» та постанови Кабінету Міністрів України від 10.05.2002 № 608 «Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів»;</p> <p>2. Центральні бібліотеки (обласні універсальні наукові, центральні районні та міські) зберігають примірники місцевих періодичних видань як частину краєзнавчого фонду відповідного краю на підставі наказу Міністерства культури і мистецтв</p>

Нормативно-правовий акт, до якого пропонують зміни	Зміст положень чинного акта законодавства	Зміст відповідного положення проєкту акта	Очікувані результати та індикатори	Коментар
				<p>України від 11.06.1996 № 314 «Про затвердження Положення про краєзнавчу роботу бібліотек системи Міністерства культури і мистецтв України».</p> <p>Збереження іншими бібліотеками періодичних видань не передбачено жодними нормативно-правовими актами.</p> <p>Варто також зазначити, що окремі періодичні видання перебувають на довготерміновому зберіганні не лише в бібліотеках, а й в архівних установах. Однак архіви мають можливість передплачувати періодику за КЕКВ 2110.</p> <p>Крім того, капітальні видатки для бібліотек не фінансуються вже впродовж тривалого періоду (для бібліотек сфери управління МКТ – від 2005 року. Відновлено раз у 2018 році).</p> <p>Варто зазначити, що до 2012 року передплата періодики для бібліотек здійснювалася так, як і для інших бюджетних організацій – за КЕКВ 2210 (як поточні видатки).</p> <p>Закупівля книжок для поповнення бібліотечних фондів також віднесена до капітальних видатків (видатків розвитку), які не фінансуються вже багато років (для бібліотек сфери управління МКТ – від 2005 року. Відновлено раз у 2018 році).</p>

Пропозиції щодо розроблення та реалізації загальнодержавних бібліотечних проєктів

Назва проєкту	Короткий опис проєкту	Обґрунтування	Примітки
«Мобільні бібліотеки»	<p>Забезпечення безкоштовного: надання бібліотечних послуг; доступу до мережі Інтернет; проведення занять із комп'ютерної та інформаційної грамотності; доступу до адміністративних послуг тощо у населених пунктах, де інфраструктура зазнала руйнувань унаслідок бойових дій.</p> <p>Проєкт реалізується з використанням транспортних засобів (автобусів), облаштованих добірною друкованих видань, меблями, ноутбуками, доступом до мережі інтернет.</p>	<p>Значна частина деокупованих та прифронтових населених пунктів зазнала руйнувань інфраструктури, у тому числі соціальної та культурної, внаслідок чого припинено або ускладнено надання послуг населенню (зокрема бібліотечних, адміністративних).</p> <p>Рівень фінансового та матеріального забезпечення жителів вказаних населених пунктів також погіршився.</p> <p>Тому реалізація проєкту «Мобільні бібліотеки» з використанням аналогічного досвіду, який поширений практично у всіх країнах ЄС (там мобільні бібліотеки, які надають бібліотечні, інформаційні, освітні, адміністративні послуги, використовують у невеликих населених пунктах, де економічно недоцільно утримувати стаціонарні бібліотеки), допоможе швидше подолати наслідки війни; надати підтримку громадянам, які опинилися у скрутному соціальному становищі; наблизити надання послуг до місця проживання.</p> <p>Одна мобільна бібліотека зможе забезпечити послугами жителів орієнтовно не менше 5–10 населених пунктів.</p>	
«Доступні книжки»	<p>Поповнення фондів публічних бібліотек актуальними виданнями художньої, історичної, науково-популярної, довідкової літератури.</p>	<p>Однією із складових формування та гармонійного розвитку особистості є читання як життєва практика, що в кінцевому результаті впливає на рівень розвитку суспільства загалом. Російська військова агресія негативно вплинула на можливості громадян України задовольняти низку своїх культурних потреб, у тому числі читання. Зниження купівельної спроможності обмежує можливості доступу до видавничої продукції. Подолати вказану негативну тенденцію можна насамперед через надання безкоштовного доступу до актуальних видань через публічні бібліотеки.</p>	

Назва проєкту	Короткий опис проєкту	Обґрунтування	Примітки
«Публічні бібліотеки: реновація»	<p>Перетворення публічних бібліотек на сучасні безбар'єрні та затребувані інформаційні та соціокультурні заклади, центри громадського життя за зразком бібліотек країн ЄС.</p> <p>Проєкт передбачає реновацію бібліотечних будівель та матеріально-технічних засобів, вирішення питання автоматизації бібліотечних процесів, надання віртуальних послуг.</p>	<p>У країнах ЄС, США, Великій Британії, інших провідних демократіях публічні бібліотеки відіграють основну роль у забезпеченні відкритого громадського простору для навчання, культури та соціальної комунікації.</p> <p>В Україні публічним бібліотекам держава в цьому контексті не приділяла уваги.</p> <p>Ця проблема набуває особливої ваги у період відновлення України від наслідків</p>	
«Національна електронна бібліотека»	<p>Проєкт передбачає створення комплексної інформаційної системи, яка містить електронні копії друкованих видань, аудіовізуальних документів тощо.</p> <p>Це забезпечить збереження документальної спадщини, що зберігається в бібліотеках, та надання відкритого доступу до неї.</p>	<p>Збереження документальної спадщини (книжкових пам'яток) є одним із важливих чинників формування національної ідентичності. В усіх країнах ЄС, США, Великій Британії, інших провідних демократіях держава приділяє велику увагу цьому питанню. Тут створені інформаційні системи національного рівня, які забезпечують збереження книжкових пам'яток шляхом створення їх електронних копій та надання відкритого доступу до них. В Україні процес оцифрування документальної спадщини відбувається епізодично окремими бібліотеками через відсутність матеріально-технічних ресурсів. Питання збереження документальної спадщини для України особливо актуальне, адже в результаті повномасштабного вторгнення Росії частина пам'яток вже втрачена безповоротно.</p>	<p>Робоча група МКІП розробила проєкти Концепції Національної електронної бібліотеки України та Положення про неї. Наразі відбувається процедура подання вказаних документів на затвердження Кабінетом Міністрів України.</p>
«Національна система централізованої каталогізації»	<p>Мета проєкту – створити центральний каталог – базу даних еталонних бібліографічних записів на видання та авторитетних записів на імена осіб, організації, географічні назви й теми – як інструмент для підвищення якості надання бібліотечних послуг, зокрема швидкого та легкого доступу громадян до бібліотечних фондів, економії ресурсів бібліотек та їх інтеграції в світовий інформаційний простір.</p>	<p>На кожне видання створюється один еталонний бібліографічний запис, який потім використовують конкретні бібліотеки, які мають це видання у своїх фондах, завантаживши у свої е-каталоги. Це вилучить дублювання робіт з опису одних і тих самих книжок кожною бібліотекою, яка їх отримала, та підвищить якість електронних каталогів окремих бібліотек.</p> <p>Центральний каталог створюють фахівці високого рівня із застосуванням міжнародних стандартів, що сприятиме подальшій інтеграції та представленню українських бібліотек у міжнародному інформаційному просторі, і через світовий онлайн-каталог WorldCat також.</p>	<p>У 2023 році при МКІП створено Робочу групу з розроблення концепції проєкту Національної системи централізованої каталогізації. Однак група поки що не зробила конкретних напрацювань.</p>

RES POL

[Новини проєкту RES-POL](#)

[Facebook RES-POL](#)

Цю аналітичну записку створили за фінансової підтримки Європейського Союзу. Її зміст є відповідальністю Громадської спілки "Центр регіональний розвиток" і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу.